

Kapitel 7

Sagsomkostninger

1. Relevante hensyn

Reglerne om sagsomkostninger har stor betydning. Er der udsigt til, at udgifterne i forbindelse med en retssag dækkes som sagsomkostninger, bidrager det til at lette adgangen til domstolene. Omvendt kan risikoen for at blive pålagt sagsomkostninger, hvis sagen tabes, være en medvirkende årsag til, at en part afstår fra at indbringe en tvist for domstolene.

Det vil være uheldigt, hvis begrundede krav opgives af omkostningsmæssige grunde. Dette hensyn anviser imidlertid ikke nogen entydige løsninger med hensyn til sagsomkostningsreglerne. Fuld omkostningsdækning til den vindende part sikrer ganske vist, at krav ikke opgives, allerede fordi en retssag ville være urentabel af omkostningsmæssige grunde. Fuld omkostningsdækning til den vindende part er imidlertid samtidig en væsentlig risikofaktor, der kan afholde en part fra at anlægge retssag afhængig af, hvor sandsynligt det er, at retssagen kan vindes.

På den anden side er det også en fordel, at det ikke er risikofrit at anlægge retssag. Risikoen for at blive pålagt sagsomkostninger, hvis sagen tabes, bidrager således til, at ubegrundede krav ikke indbringes for domstolene. Hertil kommer – som noget meget væsentligt – hensynet til den frifundne sagsøgte, som er blevet påført udgifter ved retssagen.

Reglerne om udmåling af sagsomkostninger har selvstændig betydning. Der er tale om en balancegang. På den ene side bør parterne ikke være tvunget til af omkostningsmæssige grunde at afstå fra relevante processkridt. På den anden side bør reglerne om udmåling af sagsomkostninger også bidrage til, at parterne ikke anmoder om overflødige processkridt. Overflødige processkridt belaster modparten, men også domstolene og dermed parterne i andre sager.

Det er et særligt spørgsmål, i hvilket omfang vurderingen af relevansen af et processkridt bør være afhængig af forholdet mellem udgifterne ved det pågældende processkridt og sagsgenstandens værdi.

Også mere tekniske regler om sagsomkostninger har betydning. Hvis sagsomkostninger vedrørende formalitetsafgørelser tilkendes

med det samme, vil parterne måske være mere påpasselige med ikke at anmode om processkridt, som der ikke er grundlag for, og med ikke på et uholdbart grundlag at modsætte sig modpartens anmodninger om processkridt. Som eksempler kan nævnes tvister om dokumentfremlæggelse, afskæring af bevis eller afvisning af krav.

Det er vigtigt for parterne så vidt muligt at kende procesrisikoen. Dette hensyn tilsiger, at reglerne om sagsomkostninger udformes på en sådan måde, at afgørelser om sagsomkostninger i rimelig grad er forudsigelige.

Regler om sagsomkostninger har i hvert fald til formål at sikre en rimelig fordeling af de omkostninger, der er forbundet med civile retssager. Regler om sagsomkostninger kan derudover have som ambition at virke adfærdsregulerende. Dette forudsætter imidlertid, at udgifter til sagsomkostninger direkte eller indirekte påhviler den, hvis adfærd søges påvirket. Udbredelsen af retshjælpsforsikringer, fri proces og – i mindre grad – erhvervsdrivendes fradragsret for udgifter til retssager med forbindelse til indkomsterhvervelsen gør, at den adfærdsregulerende effekt af regler om sagsomkostninger mindskes.

2. Hovedprincippet for fordeling af sagsomkostninger

Retsplejerådet finder, at hovedprincippet – taberen betaler – fortsat bør være udgangspunktet for retsplejelovens regler om sagsomkostninger i civile retssager. Sagsomkostningerne bør i hvert fald ikke som almindelig regel betales af det offentlige eller af lovpligtige forsikringer (jf. om fri proces og retshjælpsforsikring i *kapitel 9*). Der er derfor kun parterne til at betale, og den bedste løsning er efter rådets opfattelse den, der har været gældende siden retsplejelovens ikrafttræden i 1919, og som anvendes i andre europæiske lande.

Fordeling af sagsomkostningerne i civile sager mellem parterne kan ske efter to modstående principper suppleret med en række mellemformer.

Det ene yderpunkt er, at ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden part, hvilket er ensbetydende med, at hver part uanset sagens udfald skal betale egne sagsomkostninger. Dette er den såkaldte *American rule*, der betegnes således, fordi den anvendes i USA.

Det andet yderpunkt er, at den tabende part skal betale de fulde omkostninger ved sagen, både sine egne og modpartens. Dette er den såkaldte *English rule*, som anvendes i England og i det hele taget i Europa.

Ingen af yderpunkterne er attraktive i deres mest ekstreme former og anvendes formentlig heller ikke fuldstændig rent i noget land. Spørgsmålet er derfor, hvad der er det bedste udgangspunkt, hvorfra der så i fornødent omfang kan gøres undtagelse i større eller mindre omfang.

Den amerikanske regel

Den amerikanske regel er hverken rimelig i forhold til den, der sagsøges og derefter frifindes, fordi kravet er ubegrundet, eller i forhold til den, der har et velbegrundet krav og tvinges ud i en retssag, fordi sagsøgte ikke betaler frivilligt.

I USA tjener ordninger, hvor advokater betaler omkostningerne ved en retssag mod at få en andel af det tilkendte beløb, til at modvirke nogle af de negative virkninger af sagsomkostningsreglerne. Det forhold, at erstatninger udmåles højt, kan ligeledes ses som en indirekte hel eller delvis godtgørelse af sagsøgerens sagsomkostninger.

Retsplejerådet er imidlertid ikke tilhænger af sådanne *contingency fee*-ordninger og finder det heller ikke hensigtsmæssigt at blande de materielle erstatningsregler og sagsomkostninger sammen.

Hertil kommer, at den, der sagsøges og derefter frifindes, fordi kravet er ubegrundet, slet ikke hjælpes af disse tiltag. Tværtimod øger de tilbøjeligheden til at rejse krav på et spinkelt grundlag.

Den europæiske regel

Den europæiske regel er udtryk for, at den tabende part i en dispositiv civil retssag som udgangspunkt pålægges et objektivt ansvar for modpartens sagsomkostninger. Sagt på en anden måde pålægges den tabende part et objektivt ansvar for at indtage det standpunkt, som parten ikke fik medhold i ved retssagen.

Denne såkaldte standpunktsrisiko kendes også inden for obligationsretten, hvor en skyldner ikke kan undgå ansvar for misligholdelse ved at henvise til, at der var tvivl om forpligtelsen eller om fordringshaverens opfyldelse af sin del af aftalen. Hvis det efterfølgende fastslås (eksempelvis ved en retssag mellem parterne), at skyldneren var forpligtet, og at fordringshaveren havde opfyldt sin del af aftalen, fritager det ikke skyldneren for ansvar, at spørgsmålet var tvivlsomt.

I formueretlige tvister udgør det procesretlige princip om, at den tabende part som udgangspunkt er objektivt ansvarlig for den vindende parts sagsomkostninger, således en naturlig fortsættelse af de obligationsretlige regler.

I retssager uden for formueretten kan der derimod ikke på samme måde påvises en parallel mellem de materielle regler og sagsomkostningsreglen.

Retsplejerådets forslag: ansvarsgrundlag

Retsplejerådet foreslår, at udgangspunktet fortsat skal være, at den tabende part i en dispositiv civil sag på objektivt grundlag skal erstatte den vindende part dennes sagsomkostninger. I indispositive civile sager bør udgangspunktet derimod være, at ingen af parterne betaler sagsomkostninger til den anden part.

I formueretlige tvister er reglen først og fremmest begrundet i de materielle obligationsretlige regler om standpunktsrisiko.

I andre dispositive sager (dvs. navnlig sager om prøvelse af forvaltningsafgørelser) kan reglen ikke uden videre begrundes på samme måde.

I de tilfælde, hvor borgeren får medhold, kan reglen imidlertid begrundes med, at når borgeren har været nødt til at anlægge retssag for at få sin ret i forhold til en forvaltningsmyndighed, bør forvaltningsmyndigheden erstatte borgeren dennes udgifter ved retssagen, uanset om der er noget at bebrejde forvaltningsmyndigheden.

I de tilfælde, hvor borgeren taber sagen, er det imidlertid ikke helt let at begrunde, at borgeren på objektivt grundlag skal erstatte det offentliges udgifter ved retssagen. Objektivt ansvar er imidlertid en enklere løsning end culpaansvar, og det objektive ansvar kan modificeres ved hjælp af skønsmæssige fritagelser, når en borger taber en retssag mod det offentlige i tilfælde, hvor det var rimeligt at søge retstilstanden afklaret ved en retssag. Desuden kan virkelighedens retssager ikke opdeles fuldstændigt entydigt i formueretlige og ikke-formueretlige tvister.

På den baggrund, herunder navnlig muligheden for efter omstændighederne at fritage for betaling af sagsomkostninger (jf. nærmere afsnit 3.1), finder Retsplejerådet det forsvarligt at foreslå, at udgangspunktet i alle dispositive civile sager skal være, at den tabende part er objektivt ansvarlig for den vindende parts sagsomkostninger.

Reglen er kun entydig, når én af parterne har fået fuldt ud medhold. Situationer, hvor hver af parterne har fået delvis medhold, behandles i afsnit 3.2.

Retsplejerådets forslag: ansvarets omfang

Et objektivt ansvar er et strengt ansvar og bør efter Retsplejerådets opfattelse modsvares af en relativt stram styring af ansvarets omfang.

Efter de for Retsplejerådet foreliggende oplysninger er der i Sverige ikke nogen tilbageholdenhed med at lade det ligeledes objektive ansvar omfatte alle omkostninger, som den vindende part med nogen rimelighed har afholdt i anledning af retssagen. Det gælder også udgifter til advokatbistand, der efter de for Retsplejerådet foreliggende oplysninger nærmest erstattes efter regning.

Retsplejerådet finder, at den praksis, som efter det oplyste findes i Sverige, er for vidtgående. For dansk rets vedkommende foreslår Retsplejerådet således et mindre vidtgående objektivt ansvar.

For at udgifter skal dækkes som sagsomkostninger på objektivt grundlag, må det for det første kræves, at udgiften har været nødvendig til sagens forsvarlige førelse. Unødvendige omkostninger dækkes ikke, men målestokken bør dog ligesom efter de gældende regler være, hvad der på tidspunktet for udgiftens afholdelse fornuftigvis kunne anses for nødvendigt, og ikke hvad der efterfølgende kan konstateres rent faktisk at have været absolut nødvendigt for at vinde sagen. I vurderingen indgår også, om udgifterne står i rimeligt forhold til det, sagen angår. Er der tale om et eklatant misforhold, bør udgifterne alene dækkes med et beløb, der i forhold til det, sagen angår, kan anses for passende.

Endvidere kan der for en række typiske udgifter opstilles mere almindelige anvisninger for, i hvilket omfang de bør dækkes som sagsomkostninger, jf. nærmere afsnit 4.1 nedenfor.

Endelig – og af særlig betydning – bør udgifter til advokatbi-stand i forbindelse med retssagen undergives en særlig behandling, jf. nærmere afsnit 4.2 nedenfor.

Det er den tabende parts objektive ansvar for den vindende parts sagsomkostninger, der efter Retsplejerådets forslag skal modsvares af en relativt stram styring af ansvarets omfang. Erstatningsansvar begrundet i en parts culpøse forhold i forbindelse med retssagen er ikke nødvendigvis undergivet samme begrænsninger, jf. nærmere afsnit 4.4 nedenfor.

3. Fravigelse af hovedprincippet for fordeling af sagsomkostninger

Retsplejerådet finder, at hovedprincippet – taberen betaler – fortsat skal kunne fraviges i særlige tilfælde (afsnit 3.1).

Endvidere er der den praktisk meget væsentlige gruppe af sager, hvor hver af parterne for en del taber og for en del vinder sagen. Her fører princippet om, at taberen betaler, ikke til noget entydigt resultat (afsnit 3.2). Det samme kan siges om sager, der afsluttes forligsmæssigt, men hvor parterne ikke i forliget har afgjort spørgsmålet om sagsomkostninger, således at afgørelse herom træffes af retten (afsnit 3.3). I samme forbindelse må også nævnes tilfælde, hvor den tabende part helt eller delvis har anerkendt kravet før eller under retssagen (afsnit 3.4).

Endelig fraviges hovedprincippet om, at den tabende part skal betale sagsomkostninger til den vindende part, generelt i indispositive sager (afsnit 3.5).

3.1. Hver part bærer egne omkostninger (ophævelse af omkostningerne)

Efter gældende ret kan hovedprincippet om, at den tabende part skal erstatte modpartens sagsomkostninger, fraviges, hvis retten i "særlige omstændigheder" finder "skellig grund" dertil.

Som anført i *kapitel 4*, afsnit 2.4.5, er det formentlig mere reglen end undtagelsen, at en afgørelse om, at ingen af parterne skal betale sagsomkostninger til den anden part, alene begrundes med en henvisning til "sagens omstændigheder" uden nærmere angivelse af, *hvilke* af sagens omstændigheder retten navnlig har lagt vægt på. Det er derfor vanskeligt af retspraksis at udlede mere generelle principper for, hvornår omkostningerne ophæves.

Af relevante faktorer kan nævnes sagens principielle karakter eller videregående betydning, og om en af parterne er en offentlig myndighed, en stor erhvervsvirksomhed, en interesseorganisation eller lignende.

Det er imidlertid vanskeligt nærmere at angive, hvornår omkostningerne bør ophæves, for hovedprincippet om, at den vindende part skal have erstattet sine udgifter i anledning af retssagen, gælder også, når den vindende part er en offentlig myndighed, en stor erhvervsvirksomhed eller en interesseorganisation, herunder hvis sagen er principiel eller af videregående betydning.

Visse anvisninger kan dog gives. For det første er sagens tvivlsomhed ikke i sig selv tilstrækkelig grund til helt eller delvis at ophæve omkostningerne. Retsplejerådet er på dette punkt enig med det udvalg, der udarbejdede 1899-udkastet til lov om den borgerlige retspleje. Udvalget anførte, at den ulyst, dommeren kan føle ved at grunde en dom på bevisbyrderegler, ikke må forlede ham eller hende til at prøve at skabe en slags balance ved at ophæve sagens omkostninger.

Hvis begge parter kan bebrejdes den retsuvished, der førte til retssagen, er en ophævelse af omkostningerne derimod ofte på sin plads. Som eksempel nævner 1899-udkastet tilfælde, hvor tvivlen hidrører fra utydeligheder i en mellem parterne oprettet kontrakt, for hvilke de begge bærer ansvaret.

Hvis det er den vindende part, der i særlig grad har givet anledning til retssagen, bør omkostningerne i det mindste ophæves, og efter omstændighederne kan der også blive tale om at pålægge den vindende part at betale sagsomkostninger til den tabende part (jf. herved afsnit 4.4 nedenfor). 1899-udkastet nævner som eksempel, at den vindende part trods sagens tvivlsomhed fra først af uden grund har optrådt så afvisende over for modparten, at den vindende part derved har fremtvunget en retssag, hvis resultat efter al rimelighed lige så vel kunne have været opnået uden retssag.

For at parternes eller en af parternes status som offentlig myndig-

hed, stor erhvervsvirksomhed eller interesseorganisation skal kunne føre til ophævelse af omkostningerne, vil det også ofte være rimeligt at kræve, at sagen var tvivlsom. Hvis sagen tillige er af principiel karakter, er det særligt nærliggende at overveje at ophæve omkostningerne helt eller delvis.

En mere fleksibel praksis vil være hensigtsmæssig, navnlig således at delvis ophævelse af sagsomkostningerne anvendes oftere. Forskellen mellem fuld erstatning af den vindende parts sagsomkostninger og ingen erstatning af sagsomkostninger kan være temmelig stor, og så kan delvis ophævelse af sagsomkostningerne anvendes som en mellemform i tilfælde, hvor omstændighederne i nogen, men ikke meget høj, grad taler for en ophævelse af omkostningerne.

En delvis ophævelse af sagsomkostningerne kan rent praktisk gennemføres på den måde, at det beløb, som den vindende part almindeligvis skulle have tilkendt, divideres med to. Andre brøker kunne selvfølgelig også tænkes, men der er efter Retsplejerådets opfattelse ikke behov for mere end én mellemposition mellem sædvanlig erstatning af den vindende parts sagsomkostninger og fuldstændig ophævelse af sagsomkostningerne.

Retsplejerådet understreger i den forbindelse, at spørgsmål om udgifters nødvendighed og spørgsmål om culpaansvar for visse udgiftsposter (afsnit 2 ovenfor og afsnit 4.4 nedenfor) ikke må sammenblandes med den generelle hjemmel til på grund af særlige omstændigheder helt eller delvis at ophæve sagens omkostninger.

I det hele taget gælder, at den generelle hjemmel til helt eller delvis at ophæve sagsomkostningerne viger for mere specifikke regler, herunder reglerne om delvis vundne sager og den tabende parts anerkendelse af kravet (afsnit 3.2 og 3.4 nedenfor).

3.2. Delvis vundne sager

Efter gældende ret skal der i delvis vundne sager enten betales delvise sagsomkostninger, eller omkostningerne skal ophæves. Hvis resultatet kun i mindre grad afviger fra den vindende parts påstand, kan denne dog tillægges fulde sagsomkostninger, når afvigelsen ikke har forøget omkostningerne.

Retsafgift og udgifter til advokatsalær

I praksis er det meget almindeligt, at en part, der får delvis medhold i en påstand om betaling af et pengebeløb, tillægges takstmæssige sagsomkostninger i forhold til det tilkendte beløb.

Retsplejerådet finder, at denne praksis kan videreføres under den nedenfor i afsnit 4 beskrevne reviderede ordning med hensyn til udmåling af sagsomkostninger. Også under den nye ordning vil det således være let at beregne, hvad der udgør et passende beløb til dæk-

ning af advokatsalær i en sag med en værdi som det tilkendte beløb, ligesom det er let at beregne, hvor meget der skulle være betalt i retsafgift, hvis der alene var nedlagt en påstand svarende til det tilkendte beløb.

En sådan praksis er også rimelig. Som anført i afsnit 2 bør parten bære risikoen for det standpunkt, parten indtager under retssagen ved sin påstand.

Viser partens påstand sig at have været for høj, bør den delvis vindende part selv bære den deraf følgende merudgift til retsafgift og advokatsalær.

Er modparten blevet påført merudgifter som følge af, at påstanden oversteg det beløb, som parten blev tilkendt, bør disse udgifter tilsvarende betales af denne part. Dette gælder, selv om det ikke kan bebrejdes parten, at denne nedlagde en påstand, der efterfølgende viser sig at være for høj. Parten har som anført i afsnit 2 et objektivt ansvar for de udgifter, som modparten er blevet påført i konsekvens af det standpunkt, parten indtager under retssagen ved sine påstande og anbringender, når disse helt eller delvis ikke tages til følge.

Det vil bero på den konkrete sags omstændigheder, om den videregående påstand har påført modparten merudgifter i forhold til den (i sagens natur hypotetiske) situation, at parten alene havde nedlagt en påstand svarende til det tilkendte.

Angår tvisten eksempelvis først og fremmest ansvarsgrundlaget, vil modparten ofte ikke have merudgifter i anledning af en beløbsmæssigt videregående påstand, hvis parten dog får medhold med hensyn til ansvarsgrundlaget. Angår tvisten derimod eksempelvis først og fremmest udmåling af erstatning eller godtgørelse, idet ansvarsgrundlaget ikke er bestridt eller dog kun udgør en mindre del af sagen (med hensyn til skriftveksling, bevisførelse og procedure), vil modparten derimod ofte have merudgifter til advokatbistand.

I de tilfælde, hvor tvisten først og fremmest angår udmåling af erstatning eller godtgørelse, og hvor modparten derfor skal have godskrevet et beløb til dækning af sine merudgifter, vil det i princippet være naturligt at tage udgangspunkt i forskellen mellem partens påstand og det tilkendte beløb. Modparten skal således principielt have godskrevet forskellen mellem et passende beløb til dækning af advokatsalær ved en sagsgenstand svarende til partens påstand og et passende beløb til dækning af advokatsalær ved en sagsgenstand svarende til det tilkendte.

Til illustration af princippet kan nævnes en sag, hvor sagsøgeren kræver 600.000 kr., men kun får tilkendt 400.000 kr. Her vil sagsøgeren skulle have dækket sine udgifter til retsafgift og advokatsalær svarende til en sagsgenstand på 400.000 kr. Fra dette beløb vil der imidlertid efter omstændighederne skulle trækkes et beløb, fordi sagsøgtes advokat alt andet lige vil kunne beregne sig et højere salær, når sagsøgeren kræver 600.000 kr. og tilkendes 400.000 kr., end når sagsøgeren kræver og tilkendes 400.000 kr.

Dette princip kan imidlertid kun blive et udgangspunkt, da der ikke nødvendigvis er proportionalitet mellem størrelsen af de enkelte poster i erstatningsopgørelsen og den tid, der bruges i skriftveksling, bevisførelse og procedure på den pågældende erstatningspost. Parten kan for eksempel få medhold i én beløbsmæssigt stor erstatningspost, som retligt og bevismæssigt er enkel, samtidig med, at han eller hun ikke får medhold i et antal beløbsmæssigt mindre, men bevistunge poster i erstatningsopgørelsen. Og naturligvis kan det omvendte også være tilfældet.

Til illustration kan nævnes en sag, hvor sagsøgeren kræver 600.000 kr., og hvor sagsøgte dels bestrider hovedkravet, dels fremsætter et modkrav på 200.000 kr. til selvstændig dom, hvilket modkrav bestrides af sagsøgeren. Hvis hver af parterne får medhold i deres respektive krav, således at sagsøgte dømmes til at betale 400.000 kr., er eksemplet som udgangspunkt sammenligneligt med eksemplet ovenfor, hvor der blot var tale om, at sagsøgeren fik delvis medhold i hovedkravet. Hvis arbejdet med modkravet har været mere omfattende end arbejdet med hovedkravet, vil sagsøgte imidlertid skulle godskrives et større beløb ved opgørelsen af sagsomkostningerne end det, som det umiddelbare beløbsmæssige forhold mellem de respektive påstande lægger op til.

Tvister om ansvarsgrundlag og erstatningsudmåling er her brugt som særligt nærliggende eksempler. Med en vid forståelse af begrebet "ansvarsgrundlag" vil man imidlertid i et meget stort antal sager kunne arbejde med en analog sondring mellem ansvarsgrundlag og beløbsmæssig opgørelse. Som et enkelt eksempel kan nævnes krav om godtgørelse for bortvisning, opsigelse eller ulovlig forskelsbehandling. "Ansvarsgrundlag" kan forstås som bortvisningens eller opsigelsens (manglende) berettigelse samt spørgsmålet om, *hvorvidt* der foreligger ulovlig forskelsbehandling. Foreligger der herefter et ansvarsgrundlag, er næste spørgsmål godtgørelsens størrelse. I praksis er det formentlig ikke sjældent forekommende, at hovedspørgsmålet i sådanne sager er, om der foreligger et ansvarsgrundlag (uberettiget bortvisning eller opsigelse eller ulovlig forskelsbehandling).

Vurderingen af, om sagen især angår ansvarsgrundlaget eller erstatningsopgørelsen, og i givet fald hvor stor en del af sagen der kan henføres til poster, hvor hver af parterne har fået medhold, er mere kvalitativ end egentlig kvantitativ, og det er derfor ikke hensigten, at parterne eller deres advokater skal fremlægge en opgørelse over deres tidsforbrug fordelt på sagens forskellige spørgsmål.

Det beløb, modparten i givet fald skal godskrives i opgørelsen af sagsomkostningerne, må derfor ansættes skønsmæssigt. Retten bør imidlertid i begrundelsen for afgørelsen angive de hovedhensyn, der har været bestemmende for skønnet. Det kan eksempelvis være, om der under sagen har været lagt mest arbejde i de spørgsmål, hvor parten i det væsentlige har fået medhold, eller i de spørgsmål, hvor

modparten i det væsentlige har fået medhold, eller om der er lagt omtrent lige meget arbejde i hver af disse.

Efter Retsplejerådets opfattelse vil dette være en klar forbedring i forhold til i dag, hvor det sjældent er muligt for parterne at se, om modparten overhovedet er blevet godskrevet noget beløb i anledning af, at parten delvis har *tabt* sagen (i modsætning til *delvis* har vundet sagen – dette sidste tages der højde for i dag).

Disse principper anvendes tilsvarende, bare med omvendt fortegn, når det er modparten, der delvis har vundet. At modparten delvis har vundet, betyder, at resultatet sammenholdt med begrundelsen og med, hvor tyngdepunktet i sagen har ligget (eksempelvis på ansvarsgrundlaget eller erstatningsudmålingen), ligger nærmere ved modpartens påstand og anbringender end ved partens påstand og anbringender.

Parten skal således principielt betale modpartens udgifter til advokatsalær for så vidt angår forskellen mellem normalsalæret (jf. nedenfor i afsnit 4.2) i en sag med en værdi svarende til partens påstand og normalsalæret i en sag med en værdi svarende til sagens resultat, men parten skal samtidig have godskrevet retsafgift og sine udgifter til advokatsalær beregnet i forhold til det tilkendte beløb. I praksis vil der imidlertid typisk blive tale om en mere skønsmæssig udmåling, men det bør fremgå af begrundelsen for afgørelsen om sagsomkostninger, når den mest tabende part er blevet godskrevet et beløb vedrørende den del af sagen, som denne part har vundet.

Har parterne hver især vundet og tabt sagen i samme grad, bør hver af parterne bære udgiften til egen advokat, mens de samlede retsafgifter bør bæres af parterne hver med halvdelen. Om parterne hver især har vundet og tabt sagen i samme grad, kan ikke afgøres alene ud fra, om resultatet ligger cirka midt imellem parternes påstande, idet der også må tages hensyn til, hvor tyngdepunktet i sagen har været osv., jf. i det hele diskussionen ovenfor.

Det bemærkes, at det er en nydannelse, at hver af parterne skal betale halvdelen af de samlede retsafgifter, når parterne alt taget i betragtning kan siges at have vundet og tabt sagen i samme grad. Hermed opnås en konsekvent gennemførelse af princippet om lighedeling af omkostningerne i denne situation, og fordelingen af retsafgifterne vil ikke længere afhænge af det – i en del sager – for så vidt tilfældige forhold, hvilken af parterne der var sagsøger.

I sager, der ikke eller ikke kun angår krav med økonomisk værdi, kan sagsomkostningerne ikke direkte beregnes ud fra forskellen mellem parternes påstande og resultatet. Efter Retsplejerådets opfattelse bør sagsomkostningerne imidlertid i sådanne tilfælde fastsættes efter tilsvarende principper, således at der tages udgangspunkt i, i hvor høj grad hver af parterne har fået medhold i deres påstande og anbringender, idet målestokken er det arbejde, der for parterne og deres advokater har været forbundet med de enkelte påstande og anbringender. Som allerede nævnt skal der ikke opgøres et tidsforbrug

vedrørende enkelte påstande og anbringender, men alene foretages en kvalitativ vurdering af deres relative tyngde i sagen.

Som i andre tilfælde er der tre hovedmuligheder: den ene part har fået mest medhold, den anden part har fået mest medhold og parterne har fået cirka lige meget medhold. Retten bør angive, hvad der er tilfældet, og bør i de to første situationer endvidere angive, om den mest tabende part har fået godskrevet et beløb for den vundne del af sagen. Retten behøver i almindelighed ikke at angive særskilt, hvilket beløb til dækning af advokatsalær hver af parterne tilkendes, men kan nøjes med at angive det nettobeløb, som en af parterne skal betale til den anden part. Det er imidlertid væsentligt, at det oplyses, om det tilkendte beløb ikke alene – naturligvis – kun er udmålt i forhold til den vundne del af sagen, men også er fratrukket et beløb til modpartens udgifter til advokatsalær for den tabte del af sagen.

Andre udgifter

Udgifter til bevisførelse og ekstrakt mv. er ikke i samme omfang som retsafgift og normalsalæret proportionale med sagens værdi. Udgifter til bevisførelse og ekstrakt mv. bør derfor som udgangspunkt ikke fordeles ud fra, i hvilken grad hver af parterne har fået medhold.

Hvis bevisførelsen kan betegnes som relevant og forsvarlig i forhold til sagens resultat, bør den mest tabende part som udgangspunkt betale de fulde udgifter til bevisførelse og ekstrakt mv., medmindre udgifterne står i klart misforhold til det beløb, som den vindende part er tilkendt. Består der et sådant klart misforhold, bør udgifterne alene dækkes med et beløb, der i forhold til resultatet kan anses for passende.

Udgifter til bevisførelse, der overvejende angår anbringender, som en part ikke har fået medhold i, bør dog bæres af denne part, hvis anbringendet har haft indflydelse på resultatet. Udgifter til bevisførelse vedrørende anbringender, som forkastes samtidig med, at parten af andre grunde får medhold på det pågældende punkt, bør derimod behandles efter hovedreglen. Målestokken er således for sådanne udgifters vedkommende, hvad der på tidspunktet for udgiftens afholdelse fornuftigvis kunne anses for nødvendigt til retssagens forsvarlige førelse, jf. afsnit 2 ovenfor.

Har parterne hver især vundet og tabt sagen i samme grad, bør de samlede udgifter til bevisførelse og ekstrakt mv. bæres af parterne hver med halvdelen.

Decideret overflødig bevisførelse kunne for så vidt diskuteres i denne sammenhæng, men er med den af Retsplejerådets valgte systematik i stedet medtaget i afsnit 2. I nærværende sammenhæng er det således forudsat, at bevisførelsen på det tidspunkt, hvor den blev gennemført, fremstod som et fornuftigt og forsvarligt processkridt.

3.3. Forligte sager

Når en retssag afsluttes forligsmæssigt, kan parterne vælge som led i forliget også at træffe bestemmelse om sagsomkostninger. Bortset fra indsigelser, der støttes på fejl ved rettens handlinger, kan forliget kun anfægtes efter aftaleretlige regler under en ny retssag.

Parterne kan imidlertid også vælge ikke i forliget at tage stilling til spørgsmålet om sagsomkostninger, således at afgørelse herom træffes af retten. Efter gældende ret kan retten alt efter omstændighederne pålægge den ene part helt eller delvis at erstatte modparten dennes sagsomkostninger eller bestemme, at hver af parterne skal bære sine omkostninger (ophæve omkostningerne).

Efter Retsplejerådets opfattelse bør retten i forligte sager tilkende sagsomkostninger på samme måde som i sager, der er afgjort ved dom. Afgørelsen om sagsomkostninger bør således træffes ud fra det resultat, som forliget er udtryk for. Har en part fået fuldt ud medhold, skal denne således have tillagt fulde sagsomkostninger, og er forliget udtryk for, at hver af parterne har fået delvis medhold, skal sagsomkostninger tilkendes efter de principper, som er beskrevet i afsnit 3.2.

Som udgangspunkt afgøres spørgsmålet om sagsomkostninger således helt parallelt i sager, der er afgjort ved dom, og sager, der afsluttes forligsmæssigt, men hvor parterne ikke i forliget har afgjort spørgsmålet om sagsomkostninger, således at afgørelse herom træffes af retten.

Der er dog den forskel på en dom og et forlig, at et forlig normalt ikke er begrundet på samme måde som en dom. Hvis forliget er indgået på grundlag af en begrundet tilkendegivelse fra rettens side, kan denne begrundelse imidlertid lægges til grund ved rettens afgørelse om sagsomkostninger.

Begrundelsen for sagens materielle resultat kan for eksempel have betydning for fordelingen af udgifterne til bevisførelse, idet udgifter til bevisførelse vedrørende anbringender, som den vindende part ikke får medhold i, ikke bør erstattes af den tabende part, når anbringendet har haft betydning for resultatet (jf. afsnit 3.2 i slutningen). Og i delvis vundne sager har begrundelsen for sagens materielle resultat ofte væsentlig betydning for afgørelsen om sagsomkostninger, idet udgifterne skal fordeles alt efter, om de angår vundne eller tabte dele af sagen (jf. i det hele afsnit 3.2).

I forligte sager, hvor der ikke foreligger en begrundelse for resultatet eksempelvis i kraft af en tilkendegivelse fra rettens side, må sådanne sagsomkostningsspørgsmål afgøres mere skønsmæssigt. Det samme gælder, hvor forliget er udtryk for et resultat, der ikke kunne være nået ved dom. Som eksempel kan nævnes tilfælde, hvor en dom enten måtte give sagsøger medhold i det fulde krav eller helt frifinde, men hvor parterne har valgt at forlige sagen, således at sag-

søgte betaler halvdelen (eller en anden brøkdel) af kravet.

Retten bør imidlertid ved sådanne mere skønsmæssige omkostningsafgørelser angive de hovedsynspunkter, der har været bestemmende for skønsudøvelsen.

Appel

Indtil for relativt få år siden var det fast antaget, at når parterne forligte sagens realitet uden at træffe bestemmelse om sagsomkostninger, kunne rettens afgørelse om sagsomkostninger ikke appelleres, medmindre parterne havde taget et udtrykkeligt forbehold herom. Rettens afgørelse blev betragtet som "truffet som led i parternes forlig" og af den grund ikke undergivet almindelig kæreadgang.

For så vidt i logisk forlængelse heraf fastslog Højesteret i UfR 2000.543 H, at hvis retten efterfølgende udtrykkeligt oplyser, at den truffe afgørelse om sagsomkostninger er fejlagtig, er der sædvanlig kæreadgang som følge af reglen i retsplejelovens § 270, stk. 2, 2. pkt., om indsigelser mod forlig, der støttes på fejl ved rettens handlinger.

Det står herefter ikke helt klart, hvor stor betydning den principielle afskæring af kæreadgang har, hvis forkerte afgørelser kan kæres – rigtige afgørelser vil i sagens natur alligevel ikke blive ændret i tilfælde af kære.

Retsplejerådet finder, at rettens afgørelse om sagsomkostninger ikke skal anses som truffet "som led i" parternes forlig. Parterne kan forlige hele sagen, men de kan også nøjes med at forlige dele af sagen, således at resten af sagen fortsætter til afgørelse ved retten. Parterne kan i den forbindelse vælge at forlige hele sagens realitet uden at træffe bestemmelse om sagsomkostninger, således at retten – ligesom i alle andre tilfælde, hvor en sag slutter ved retten – træffer afgørelse om sagsomkostninger i medfør af retsplejelovens regler herom.

Retsplejerådet foreslår, at når parterne indgår forlig om sagens realitet, skal retten træffe en sædvanlig afgørelse om sagsomkostninger, medmindre parterne som led i forliget træffer bestemmelse herom, og at rettens afgørelse skal kunne appelleres efter de almindelige regler. For byretsafgørelser kræves således Procesbevillingsnævnets tilladelse, hvis sagsomkostningerne er fastsat til højst 10.000 kr., jf. retsplejelovens § 389, stk. 2, og for landsretsafgørelser og handelsretsafgørelser kræves altid Procesbevillingsnævnets tilladelse, jf. retsplejelovens § 392, stk. 2. (Det bemærkes, at Retsplejerådet endnu ikke har overvejet disse regler om appelbegrænsning).

Retsplejerådet har i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I foreslået, at parterne på forhånd skal kunne aftale, at en dom vedrørende sagens realitet ikke skal kunne ankes. Forslaget omfatter ikke kendelser og beslutninger om sagsomkostninger,

og en aftale om at udelukke anke forhindrer heller ikke særskilt appel af dommens bestemmelser om sagsomkostninger.

3.4. Den tabende parts anerkendelse af kravet helt eller delvis

Den tabende parts objektive erstatningsansvar for den vindende parts sagsomkostninger er udtryk for, at den vindende part bør have dækket sine udgifter til en nødvendig retssag.

Retssag er imidlertid ikke eller kun delvis nødvendig, hvis den tabende part helt eller delvis anerkender kravet.

Den tabende parts anerkendelse af kravet kan optræde på mange måder, og det er temmelig kompliceret at beskrive, hvordan der bør forholdes med sagsomkostninger i de forskellige situationer. Med udgangspunkt i tilfælde af henholdsvis fuld eller delvis anerkendelse af kravet beskrives i det følgende de principper, der efter Retsplejerådets opfattelse bør finde anvendelse, og som i øvrigt må antages i alt væsentligt at være i overensstemmelse med gældende ret.

Fuld anerkendelse af kravet

For det første er der de tilfælde, hvor den tabende part på et tidligere tidspunkt har anerkendt den del af kravet, som den vindende part får medhold i. Dette kan passende betegnes fuld anerkendelse af kravet (nemlig det berettigede krav), uanset om den vindende part har nedlagt en videregående påstand, som der ikke gives medhold i.

En anerkendelse, der først sker under domsforhandlingen, vil normalt være uden betydning for sagsomkostningerne. I særlige tilfælde kan det dog tænkes, at den vindende part opnår en mindre besparelse, hvis domsforhandlingen kan forkortes. I givet fald bør retten udmåle sagsomkostninger lidt lavere end efter de almindelige regler, og dette bør fremgå af begrundelsen for afgørelsen.

En anerkendelse af kravet før sagens anlæg, der for pengekravs vedkommende er ledsaget af et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid, betyder, at retssagen i det hele må betegnes som unødvendig, og sagsøgeren skal i denne situation betale fulde sagsomkostninger til sagsøgte. Dette gælder også, hvor sagsøgeren gennemfører retssagen trods sagsøgtes anerkendelse af det konkrete krav, fordi sagsøgeren ønsker en principiel afgørelse.

En anerkendelse af kravet foreligger også, selv om der er tale om et forligstilbud fremsat uden præjudice, men det er som nævnt for pengekravs vedkommende en forudsætning, at der tillige foreligger et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid. Det kræves ikke, at anerkendelsen af kravet fastholdes efter sagens anlæg.

En anerkendelse af et pengekrav før sagens anlæg, der ikke er ledsaget af et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid, overflø-

diggør ikke et sagsanlæg. Sagsøgeren kan have en anerkendelsesværdig interesse i at få et tvangsfuldbyrdsgrundlag og i at bringe kravet ind under den 20-årige forældelse, hvis det ikke allerede er undergivet 20-årig forældelse. Fastholdes anerkendelsen af kravet ikke efter sagens anlæg, er en sådan anerkendelse i det hele uden betydning for sagsomkostningerne. Fastholdes anerkendelsen af kravet derimod efter sagens anlæg, skal sagsomkostningerne udmåles efter taksterne for inkassosager.

En anerkendelse af kravet efter sagens anlæg er uden betydning for allerede afholdte sagsomkostninger. Allerede afholdte sagsomkostninger skal erstattes af den tabende part efter de almindelige regler.

Sagsomkostninger, der påløber efter den tabende parts anerkendelse af kravet, skal derimod betales af den vindende part. Dette gælder både den vindende parts egne omkostninger og den tabende parts omkostninger. Denne regel svarer fuldstændig til gældende ret, jf. retsplejelovens § 312, stk. 5. Anerkendelsen af kravet kan være sket uden præjudice og behøver ikke at fastholdes senere under sagen.

Hvis den tabende part har tilbudt at tage bekræftende til genmæle i det omfang, kravet anerkendes, mod at den vindende part opgiver yderligere krav, behøver anerkendelsen af kravet heller ikke være ledsaget af et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid. Accepterer den vindende part nemlig tilbuddet, vil der kunne afsiges dom efter parternes samstemmende påstande, således at sagsøgeren dels opnår et tvangsfuldbyrdsgrundlag, dels bringer kravet ind under den 20-årige forældelse.

Hvis den tabende part derimod alene har tilbudt at *forlige* sagen i det omfang, kravet anerkendes, mod at den vindende part opgiver yderligere krav, er det yderligere en betingelse, at anerkendelsen af kravet er ledsaget af et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid. Accepterer den vindende part nemlig tilbuddet, indebærer det, at sagen hæves.

Et forligstilbud, der går ud på, at sagen hæves, og som ikke er ledsaget af et reelt tilbud om effektiv betaling til forfaldstid, er i det hele uden betydning for sagsomkostningerne, hvis det ikke fastholdes senere under sagen. Fastholdes anerkendelsen af kravet derimod senere under sagen, er der fra tidspunktet for anerkendelsen af kravet for så vidt tale om en inkassosag.

I tvivlstilfælde må det i sidste ende bero på et skøn, om et tilbud om betaling til forfaldstid er reelt. Et betalingstilbud er kun reelt, hvis skyldneren har såvel vilje som evne til at betale. Er der tvivl om betalingsevnen (eller for den sags skyld betalingsviljen), vil skyldneren kunne sikre, at betalingstilbuddet anses som reelt ved at stille sikkerhed for betalingen. Men det er ikke i almindelighed en betingelse, at der stilles sikkerhed for betalingen, endsige at der sker effektiv betaling ved fremsættelsen af tilbuddet, for at det skal have de

beskrevne virkninger for afgørelsen om sagsomkostninger. Der er derfor ikke tale om en ordning i stil med de engelske regler om *payment into court*, der forudsætter, at der stilles sikkerhed for betalingen til fordringshaveren ved deponering af det tilbudte beløb hos retten (deraf betegnelsen *payment into court*).

Det vil i alle tilfælde være op til den part, der på et tidspunkt har anerkendt kravet, udtrykkeligt at anmode retten om at lade anerkendelsen have de beskrevne virkninger for afgørelsen om sagsomkostninger, jf. også afsnit 7.3.

Den fortrolighed, som gælder med hensyn til forligsforhandlinger, begrænser ikke en parts adgang til at videregive oplysninger om den pågældendes egne forligstilbud.

Parten må vælge mellem, at retten kender forligstilbuddet, eller at der ikke tages hensyn til forligstilbuddet ved afgørelsen om sagsomkostninger. Partens anbringender med hensyn til sagsomkostninger skal fremsættes senest under domsforhandlingen og kan ikke udskydes til efter afgørelsen af sagens realitet, jf. herved afsnit 7.1. Der er derfor ikke grundlag for en ordning i stil med de engelske regler om forligstilbud, der indleveres i kopi til retten i lukket kuvert og først åbnes efter afgørelsen af sagens realitet.

I øvrigt kan et forligstilbud præsenteres på den måde, at det bygger på de reelle omkostninger ved sagen (der selv efter en gennemførelse af Retsplejerådets forslag jævnligt vil overstige de sagsomkostninger, som den vindende part kan forvente at få tilkendt) og på den risiko, der altid er ved en retssag. Et forligstilbud kan også være motiveret af et ønske om at undgå offentlighed om tvisten.

Under alle omstændigheder må parten gøre op med sig selv, om det er mest fordelagtigt at gøre retten bekendt med forligstilbuddet, således at det i givet fald kan indgå i afgørelsen om sagsomkostninger.

Delvis anerkendelse af kravet

De principper, der ovenfor anføres for tilfælde, hvor den tabende part tidligere har anerkendt kravet i det omfang, den vindende part får medhold, kan direkte eller indirekte udledes af synspunktet dækning af nødvendige sagsomkostninger.

Når den tabende part fremsætter et forligstilbud – selv uden præjudice – er yderligere proces for så vidt unødvendig, hvis den vindende part ikke senere får tilkendt mere, end forligstilbuddet lød på. Og som det generelt er tilfældet med hensyn til sagsomkostninger, er det partens egen risiko, hvilket standpunkt han eller hun indtager under retssagen, så det er uden betydning, om den vindende part kan bebrejdes, at han eller hun ikke accepterede tilbuddet.

Hvis den vindende part derimod tilkendes mere, end den tabende part tidligere har tilbudt, må alle tilbud, der er fremsat uden præjudice, være uden betydning for afgørelsen om sagsomkostninger – i hvert fald når man foreløbig holder sig til synspunktet nødvendige

omkostninger.

En delvis anerkendelse af kravet har således kun omkostningsmæssig betydning i det omfang, anerkendelsen fastholdes senere under sagen. Der mindes om, at "delvis anerkendelse" relaterer sig ikke til sagsøgerens krav, men til resultatet. Der er i disse situationer tale om, at sagsøgerens krav for en del er bestridt og for en del er ubestridt. Denne kombination har berøringsflader med inkassosagerne og behandles derfor i sammenhæng hermed i afsnit 4.2 nedenfor.

Sammenfatning

De principper, der er beskrevet i dette afsnit, har umiddelbart den konsekvens, at der er stor forskel på, om den tabende part har tilbudt lige akkurat det, som den vindende part får tilkendt, eller en smule mindre end det, som den vindende part får tilkendt.

Har den tabende part tilbudt lige akkurat nok (*one penny more* siger man i England), skal den vindende part betale begge parter sagsomkostninger for tiden efter tilbuddets fremsættelse (for forligstilbud fremsat uden præjudice gælder et krav om tilbud om effektiv betaling, jf. nærmere ovenfor).

Har den tabende part tilbudt lige akkurat ikke nok (*one penny less* siger man i England), er forligstilbud fremsat uden præjudice uden betydning, og fastholdte forligstilbud kan kun føre til en vis nedsættelse af de sagsomkostninger, som den tabende part skal betale til den vindende part.

Konsekvensen af at tilbyde lidt for lidt kan efter omstændighederne være ganske stor, men hovedprincippet er nu engang, at den tabende part er objektivt ansvarlig for den vindende parts sagsomkostninger, og at parterne således må bære risikoen for det standpunkt, de indtager under retssagen. Endvidere har den part, der erkender at skyldes en del af kravet, den mulighed simpelt hen at betale i det erkendte omfang, således at retssagen og dermed sagsomkostningerne begrænses til den omstridte del af kravet.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør der derfor ikke opstilles andre særlige regler om de (lidt) for små forligstilbud, end de betragtninger over delvis ubestridte krav, som er medtaget i afsnit 4.2 under overskriften "Inkassosager mv."

Det er vel ikke ganske udelukket, at retten herudover med hjemmel i de generelle regler om fravigelse af udgangspunktet om, at den tabende part skal erstatte den vindende parts sagsomkostninger, tager hensyn til, om den vindende part har afslået et rimeligt forligstilbud. Men det vil have undtagelsens karakter, idet forligstilbuds betydning for afgørelsen om sagsomkostninger først og fremmest skal afgøres efter de særlige regler herom.

3.5. Indispositive sager

Efter gældende ret skal der som hovedregel ikke betales sagsomkostninger til den anden part i sager om ægteskab og forældremyndighed, faderskab, værgemål og prøvelse af administrativt bestemt frihedsberøvelse eller af adoption uden samtykke. Retsplejerådet foreslår ingen ændringer heri.

4. Udmålingen af sagsomkostninger

Retsplejerådet foreslår, at den tabende part skal være objektivt ansvarlig for den vindende parts sagsomkostninger, jf. nærmere afsnit 2, idet de vigtigste modifikationer til det objektive omkostningsansvar fremgår af afsnit 3.

I dette afsnit redegøres for Retsplejerådets forslag med hensyn til omfanget af den tabende parts objektive ansvar for den vindende parts sagsomkostninger, dels med hensyn til andre udgifter end advokatsalær (afsnit 4.1), dels med hensyn til udgifter til advokatsalær (afsnit 4.2).

Endvidere omtales overvejelser om faste omkostningsbeløb (afsnit 4.3) og de særlige forhold, som gør sig gældende med hensyn til udgifter, der skyldes en parts culpøse forhold (afsnit 4.4).

4.1. Andre udgifter end advokatsalær

Retsplejerådet finder, at det endnu engang (som i 1877, 1899 og 1916) bør understreges, at andre udgifter end advokatsalær skal erstattes fuldt ud, medmindre der er tale om udgifter, der ikke har været nødvendige til sagens forsvarlige førelse (hvilket i givet fald bør fremgå af rettens afgørelse om sagsomkostninger, jf. nedenfor i afsnit 7.4).

Retsplejerådet foreslår derfor, at ordene "så vidt muligt", der findes i den gældende regel, udgår.

Bevisførelse mv.

Næst efter betalte retsafgifter må til de ved retssagen påførte udgifter først og fremmest regnes udgifter til bevisførelse. Dette gælder for eksempel udgifter til syn og skøn, sagkyndige erklæringer, vidnegodtgørelse mv.

Endvidere vil udgifter til fremstilling af ekstrakt og materialesamling i forbindelse med retssagen skulle erstattes som sagsomkostninger. Udgifter til porto, kopiering og telekommunikation bør kun erstattes særskilt, hvis parten ikke er repræsenteret af advokat. Er par-

ten repræsenteret af advokat, må udgifter til porto, kopiering og telekommunikation derimod anses for indeholdt i det beløb, der tilkendes til dækning af advokatsalær.

Udgifter til telekommunikation i forbindelse med deltagelse i retsmøder via videoforbindelse eller telefon må dog behandles på samme måde som andre udgifter i forbindelse med deltagelse i retsmøder.

I visse typer af sager har en part behov for sagkyndig bistand ud over advokatbistand. Som et åbenbart eksempel kan nævnes bistand fra en patentagent i patentsager. Der kan også tænkes komplicerede sager i øvrigt, hvor sagkyndig bistand er nødvendig, eksempelvis fra revisor eller læge.

Efter Retsplejerådets opfattelse skal der imidlertid noget særligt til, før udgifter til sådan sagkyndig bistand skal kunne dækkes som sagsomkostning. Retsplejelovens ordning er, at sagkyndig bistand opnås ved at stille spørgsmål til sagkyndige, der udpeges af retten, og hvis vederlag henregnes til sagsomkostningerne. Derimod bør udgifter til sagkyndig bistand til *udformning* af spørgsmålene i almindelighed ikke kunne erstattes som sagsomkostninger, og dette gælder, uanset om parten eller dennes medarbejdere selv besidder tilstrækkelig viden på området, eller parten har valgt at tilrettelægge sin virksomhed således, at sagkundskab af den relevante art indkøbes hos eksterne samarbejdspartnere.

I mere sjældne tilfælde kan det imidlertid være på sin plads, at den vindende part får tilkendt et passende beløb til dækning af udgifter til sagkyndig bistand til formulering af spørgsmål mv. Der kan i disse tilfælde også være behov for, at retten giver et forhåndstilsagn om, at udgifterne vil kunne henregnes til sagsomkostningerne, jf. nærmere afsnit 7.2 nedenfor.

Parternes egne udgifter

Spørgsmålet om erstatning af parternes personlige udgifter er kompliceret.

Hvis parten er selvmøder, skal parten have erstattet positive udgifter til transport og ophold i forbindelse med retsmøder. Det samme gælder transport og ophold i forbindelse med andre retsskridt, eksempelvis en syns- og skønsforretning, medmindre partens tilstedeværelse må anses for overflødig.

I almindelighed bør en part, der er selvmøder, også have dækket tabt arbejdsfortjeneste eller udgift til afløser. Man må i den forbindelse have for øje, at alternativet kunne være, at parten gav møde ved advokat, således at parten i stedet skulle have tilkendt et passende beløb til dækning af advokatsalær.

For selvstændige erhvervsdrivende, der ikke har antaget en afløser, må den tabte arbejdsfortjeneste ansættes efter et skøn, og retten kan ikke uden videre lægge partens egen opgørelse til grund, jf. som eksempel UfR 2000.1472 Ø (tabt arbejdsfortjeneste til advokat, der var indkaldt som vidne, skønsmæssigt fastsat til 1.500 kr., hvor ad-

vokaten havde krævet 4.800 kr. for tre timers fravær fra kontoret).

Efter Retsplejerådets opfattelse bør sagsomkostninger til en selvstændig advokat, der er selvmøder i sin egen sag, udmåles på denne måde. Dette gælder, uanset om sagen udspringer af advokatvirksomheden eller af andre forhold. For at understrege, at selvmødere, der er advokater, behandles præcis som alle andre selvmødere, bør retterne fremover undgå udtryk, der signalerer, at advokaten får tilkendt et "nedsat advokatsalær".

Retsplejerådet er opmærksom på, at advokater eksempelvis inden for samme firma kan lade sig repræsentere af hinanden i de sager, som de hver især er part i, og dermed opnå, at en tabende modpart skal betale et passende beløb til dækning af advokatsalær. Dette er imidlertid ikke anderledes, end når en advokat i øvrigt møder for en nærstående (for eksempel sin ægtefælle), hvor en tabende modpart også skal betale et passende beløb til dækning af advokatsalær. Dette forudsætter dog, at advokaten møder som advokat (og altså har møderet for den pågældende ret) og ikke som partens ægtefælle i medfør af retsplejelovens § 260, stk. 2, 2. led (hvor der ikke stilles krav om møderet).

Hvis parten er repræsenteret af advokat (og dermed får et passende beløb til dækning af advokatsalær), kan parten efter fast praksis i almindelighed ikke få dækket transport, ophold, tabt arbejdsfortjeneste eller afløser i forbindelse med deltagelse i retsmøder eller andre retsskridt. Retsplejerådet finder ikke anledning til at foreslå ændringer heri, og det bør af retstekniske grunde også gælde, når der er tale om afgivelse af partsforklaring eller deltagelse i en syns- og skønssforretning, hvor parten efter sagens karakter har behov for at være til stede under denne.

I det omfang parten får dækket udgifter til transport og ophold mv., skal parten også have dækket udgifter til nødvendig ledsagelse. Som eksempler kan nævnes nødvendig ledsagelse af en part, der er handicappet, og værgens ledsagelse af en mindreårig part, jf. herved UfR 2001.924 V om vidnegodtgørelse til værgen for en mindreårig, der var indkaldt som vidne.

Parternes eget arbejde med sagen

Endelig er der spørgsmålet om parternes eget arbejde med sagen.

I enhver retssag vil parten skulle bruge en vis tid på sagen, og i en række sager vil det være nødvendigt at bruge meget tid.

For privatpersoner kan dette tidsforbrug imidlertid ikke betegnes som en udgift eller et økonomisk tab. Der er intet grundlag for at fravige det grundlæggende princip, at erstatning kun gives for det lidte økonomiske tab. Privatpersoner kan derfor ikke få erstattet deres eget arbejde med sagen.

Den personlige belastning, som en retssag kan være, kan efter Retsplejerådets opfattelse ikke kompenseres via reglerne om sagsomkostninger. I stedet må målet være at indrette procesreglerne på en

sådan måde, at deltagelse i en retssag i mindre grad opleves som en belastning. Der henvises i den forbindelse til Retsplejerådets overvejelser om indførelse af en forenklet procesform for sager om mindre krav (*kapitel 11*).

Erhvervsvirksomheder og offentlige myndigheder kan i en vis forstand siges at have en udgift eller et økonomisk tab, hvis deres medarbejdere anvender deres arbejdstid på en retssag, som virksomheden eller myndigheden er part i. Tabet er imidlertid vanskeligt at gøre op, for det afhænger af, hvad medarbejderne ville have lavet, hvis de ikke havde arbejdet med retssagen, og det er et hypotetisk spørgsmål.

Hertil kommer, at når privatpersoner ikke kan få betaling for deres arbejde med retssager, som de er part i, kan det forekomme mindre rimeligt, at erhvervsvirksomheder og offentlige myndigheder skulle have denne mulighed.

For erhvervsvirksomheder og offentlige myndigheder gør der sig også det forhold gældende, at arbejde med retssager indgår i de almindelige driftsomkostninger, og for erhvervsvirksomheder er udgifter til retssager i forbindelse med indkomsterhvervelsen fradragsberettigede.

Endelig bemærkes, at hvis en part vælger helt at være selvmøder, skal parten have dækket transport og ophold samt tabt arbejdsfortjeneste eller afløser i forbindelse med deltagelse i retsmøder og andre retsskridt, jf. ovenfor.

Retsplejerådet konkluderer på denne baggrund, at det bortset fra disse selvmødertilfælde bør fastholdes, at partens eget arbejde med sagen ikke erstattes som sagsomkostning.

4.2. Udgifter til advokatsalær

Retsplejerådet finder, at udgift til advokatsalær fortsat (alene) bør erstattes med et passende beløb.

Allerede i 1877-udkastet til lov om den borgerlige retspleje anføres, at det ikke skal komme den tabende part til skade, at den vindende part, for at få en særligt kendt eller udmærket advokat, har tilsagt advokaten et ekstraordinært stort salær. Et sådant ekstraordinært stort salær kan nemlig ikke anses for fornødent til sagens forsvarlige førelse.

Efter Retsplejerådets opfattelse kan man imidlertid ikke blive stående ved, at ekstraordinært store udgifter til advokatsalær ikke dækkes som sagsomkostning.

Både af hensyn til modparten og af hensyn til, at de samlede udgifter til førelsen af civile retssager ikke løber løbsk, er der behov for en strammere styring af, hvilke beløb der tilkendes til dækning af udgifter til advokatsalær.

Retsplejerådet foreslår derfor at opretholde den nuværende praksis, hvor der alene tilkendes et beløb svarende til, hvad der kan betegnes som et "normalsalær".

En sådan ordning indebærer i sagens natur, at den vindende part i en række sager vil have større udgifter til advokat end det beløb, der tilkendes til dækning heraf som sagsomkostninger. Dette gælder ikke blot i tilfælde, hvor parten har valgt en advokat, der i sammenligning med andre advokater beregner sig et ekstraordinært højt salær, men også i et vist omfang, når parten har valgt en advokat, der beregner sig et salær, som kun i mindre grad adskiller sig fra, hvad advokater i almindelighed kræver.

Der er imidlertid tale om en balancegang. På den ene side er der hensynet til den tabende part, der er objektivt ansvarlig for modpartens rimelige udgifter til advokat, og samfundets interesse i, at udgifterne til civile retssager ikke løber løbsk. På den anden side er der hensynet til den vindende part, som har måttet gennemføre en retssag for at få sin ret, eller som er blevet sagsøgt og frifundet, fordi kravet var ubegrundet.

Retsplejerådet har kun sporadiske oplysninger om, hvordan forholdet er mellem de beløb, der efter gældende praksis tilkendes som sagsomkostninger til dækning af advokatsalær, og de beløb, der betales i advokatsalær til eksempelvis en almindelig god advokat. De foreliggende oplysninger tyder imidlertid på, at der i for mange tilfælde er en for stor forskel, og at der er behov for en tilnærmelse. Dette gælder ikke alene i sager af mindre værdi, men også i mange mellemstore sager.

Misforholdet mellem tilkendte sagsomkostninger og et rimeligt salær fremgår undertiden særligt klart. Det er i de tilfælde, hvor én af parterne har fri proces og taber sagen, således at statskassen dels skal betale sagsomkostninger til den vindende part (som ikke har fri proces) efter de almindelige regler (herunder et "passende beløb" til dækning af advokatsalær, jf. retsplejelovens § 312, stk. 2), dels skal betale et "passende salær" (jf. retsplejelovens § 336 a, stk. 1) til advokaten for den part, der har fri proces. Der er eksempler på, at salæret til advokaten for en part med fri proces er langt større end de sagsomkostninger, som i samme sag tilkendes modparten, uden at der er tale om delvis ophævelse eller i øvrigt reduktion af sagsomkostningerne til den vindende part.

Efter Retsplejerådets opfattelse er der et klart behov for en tilnærmelse mellem de sagsomkostninger, der tilkendes til dækning af advokatsalær, og de advokatsalærer, som faktisk betales. Sagsomkostninger bør udmåles på en sådan måde, at de opleves som rimelige i langt de fleste sager.

Tilnærmelsen mellem tilkendte sagsomkostninger og faktisk betalte advokatsalærer kan i sagens natur ske ved, at advokaterne opkræver mindre salærer, eller ved, at der tilkendes højere beløb som

sagsomkostninger til dækning af advokatsalær, eller ved en kombination heraf.

Sager af mindre værdi

Med hensyn til sager af mindre værdi taler det afgørende imod en forhøjelse af de tilkendte sagsomkostninger, at sagsomkostningerne for den tabende part så vil stå i endnu større misforhold til sagens værdi, end det allerede er tilfældet.

Normalsalæret begynder i dag ved 6.300 kr. ekskl. moms. Hvis begge parter er repræsenteret af advokat, skal den tabende part således allerede med de gældende takster betale mindst 12.600 kr. (15.750 kr., hvis parterne ikke er momsregistreret) i sagsomkostninger og salær til egen advokat (forudsat at denne betales med normalsalæret).

Dette er et anseligt beløb, hvis sagens værdi er få tusinde kroner eller for den sags skyld ti eller tyve tusinde kroner. Efter Retsplejerådets opfattelse er det derfor ikke muligt at forhøje normalsalæret i sager af mindre værdi.

På den anden side er hvervet som advokat for en part i en civil retssag et ansvarsfuldt hverv, som indebærer en række pligter.

Forhandlingsprincippet indebærer, at parterne selv er ansvarlige for, at relevante påstande og anbringender fremføres, og at relevante beviser fremskaffes. Retsplejerådets forslag i kapitel 8 i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I giver retten et større ansvar for at skabe klarhed over sagens tvistepunkter og bekræfter det ansvar for sagens behørig fremme, som allerede blev understreget ved lov nr. 414 af 10. juni 1997 om ændring af retsplejeloven. Det er imidlertid fortsat parternes ansvar, at relevant materiale fremskaffes og fremlægges. Det er Retsplejerådets opfattelse, at forhandlingsprincippet fortsat skal gælde, jf. nærmere kapitel 10, afsnit 3.2, i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I.

En typisk sag, der hverken er usædvanlig enkel eller usædvanlig kompliceret, nødvendiggør som minimum møde med parten, partens første processkrift (stævning eller svarskrift) og hermed forbundne juridiske undersøgelser, første forberedende møde og domsforhandling. Uden at der her skal sættes timetal eller timesats på, må det antages, at et rimeligt advokatsalær for en almindelig god advokats udførelse af dette arbejde udgør mindst 10.000 kr. (ekskl. moms). I ganske mange typiske sager vil et rimeligt advokatsalær være højere, fordi der ofte udveksles yderligere processkrifter og jævnlige afholdes syn og skøn eller indhentes sagkyndig erklæring eller lignende, ligesom retsområdets kompleksitet kan kræve yderligere juridiske undersøgelser.

Efter Retsplejerådets opfattelse er det derfor heller ikke realistisk at forestille sig en nedsættelse af prisen på almindelig god advokatbi-stand i sager af mindre værdi, der behandles efter de almindelige

procesregler. Med hensyn til en forenklet procesform for sager om mindre krav henvises til Retsplejerådets overvejelser i *kapitel 11*.

Det var formentlig for år tilbage sådan, at der for mange advokater ikke var nogen klar sammenhæng mellem den arbejdsindsats, der var forbundet med en konkret advokatydelse, og prisen for ydelsen. Priserne var meget standardiserede, og der indgik ofte (ud over et grundbeløb) procentsatser af værdien. I et vist omfang betød det, at advokater i forhold til arbejdsindsatsen fik en overdækning i en række store sager, men til gengæld en underdækning i en række mindre sager. Der var naturligvis kun tale om en vis tendens, for mindre sager kan være enkle, og store sager kan være komplicerede.

I dag kan man imidlertid ikke forvente, at advokaternes kunder i større sager vil betale, hvad der reelt er en overpris i forhold til advokatens og hans eller hendes firmas arbejdsindsats, af hensyn til dem uvedkommende andre kunder. Andre traditionelle advokatindtægtskilder, hvor der tidligere ofte ikke blev betalt efter arbejdsindsatsen i det konkrete tilfælde, men efter standardsatser, der gav mulighed for en vis overdækning i de beløbsmæssigt større sager, har ikke længere samme karakter. Som eksempler kan nævnes skødeskrivning og dødsbobehandling. Der er derfor generelt ikke længere mulighed for, at advokaters systematiske tab på nogle arbejdsområder opvejes af systematisk gevinst på andre arbejdsområder.

Man kan naturligvis heller ikke forvente, at advokatfirmaer i noget omfang af betydning skal yde advokatbistand for en pris, der giver underskud. Selv om det fra USA kendte fænomen *pro bono* skulle vinde indpas i Danmark i videre omfang, end det kendes fra advokatvagterne (jf. herom *kapitel 4*, afsnit 3.3), vil det ikke dække behovet for advokatbistand i mindre sager. *Pro bono* er udtryk for, at typisk store erhvervsadvokatfirmaer afsætter en vis procentdel af deres tid til at føre retssager for ubemidlede uden betaling. Incitamentet til denne virksomhed er måske nok blandt andet hensynet til firmaets image, men nok i mindst lige så høj grad hensynet til arbejdsklimaet (idet mange medarbejdere føler en betydelig personlig tilfredsstillelse ved at føre en retssag *pro bono*).

Retsplejerådet må på den baggrund konkludere, at der i sager af mindre værdi, der behandles efter de almindelige procesregler, normalt er en uoverstigelig kløft mellem en rimelig betaling for kvalificeret, almindelig god advokatbistand og det beløb, som det samfundsmæssigt og af hensyn til den tabende part kan accepteres, at den tabende part skal betale til den vindende part til dækning af udgift til advokat.

Retsplejerådets forslag til løsning på dette problem er at indføre en forenklet procesform for sager om mindre krav, jf. nærmere *kapitel 11*.

Udgangspunktet for udmåling af normalsalæret

Efter gældende praksis er udgangspunktet for, hvad der udgør et

passende salær, landsretternes vejledende takster, der udelukkende er baseret på sagens værdi. De vejledende takster kan imidlertid fraviges, men praksis er formentlig ikke ganske ensartet.

For en umiddelbar betragtning kan det virke overraskende at lægge så stor vægt på sagens værdi. Advokatsalæret er betaling for advokatfirmaets arbejde med sagen, og alt andet lige forekommer det måske mere rimeligt at tage udgangspunkt i karakteren og omfanget af det arbejde, der er forbundet med sagen.

Det er imidlertid svært konkret at vurdere karakteren og omfanget af arbejdet særligt præcist. Normalt vil man kunne vurdere, om arbejdet med sagen har været særligt vanskeligt og/eller særligt omfattende. Men en blot nogenlunde præcis vurdering af, *hvor* vanskeligt eller *hvor* omfattende arbejdet har været, vil forudsætte en urealistisk grundig (og ressourcekrævende) gennemgang af det udførte arbejde.

Det vil heller ikke gå an som almindelig regel at tage udgangspunkt i advokatfirmaets faktiske tidsforbrug. De fleste advokatfirmaer vil ganske vist kunne opgøre deres tidsforbrug på en konkret sag ret præcist, herunder fordelt på forskellige medarbejderkategorier. I modsætning til en oplysning om det faktiske salær vil det formentlig heller ikke give advokaten nogen problemer at oplyse ikke alene sin egen klient, men også retten og modparten (og dermed modpartens advokat) om sit tidsforbrug på sagen. Advokatfirmaet vil eventuelt kunne vælge at oplyse et lavere tidsforbrug end det faktiske, hvis man selv synes, det faktiske tidsforbrug har været (alt) for stort.

At tage udgangspunkt i det faktiske tidsforbrug vil imidlertid ikke i tilstrækkelig grad give et incitament til en rimelig ressourceanvendelse. Dette gælder også, selv om det faktiske tidsforbrug alene opfattes som et udgangspunkt for udmåling af normalsalæret, således at der kun gives betaling for, hvad der anses for et rimeligt tidsforbrug. Som nævnt er en blot nogenlunde præcis vurdering af, hvad der i en konkret sag er et rimeligt tidsforbrug, nemlig i sig selv meget ressourcekrævende.

Hertil kommer, at den advokat eller det advokatfirma, der på grund af stor erfaring, dygtighed eller rutine kan behandle en sag særligt effektivt, ikke bør nøjes med en standardbetaling for det faktiske tidsforbrug. Men det er naturligvis (mindst) lige så svært at måle, hvor effektivt en advokat arbejder, som at finde frem til, hvad der er et rimeligt tidsforbrug.

Retsplejerådet har overvejet, om der i stedet kunne tages udgangspunkt i andre objektive kriterier, der let kan måles, eksempelvis antallet af processkrifter eller domsforhandlingens længde. Rådet finder imidlertid ikke, at antallet af processkrifter eller domsforhandlingens længde er egnede som generelt udgangspunkt for udmålingen af normalsalæret.

At tage *udgangspunkt* i målinger af antallet af processkrifter eller domsforhandlingens længde vil være modproduktivt i forhold til den

målsætning om en mere effektiv sagsforberedelse og domsforhandling, som fremgår af Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I. Også her gælder, at den effektive advokat ikke bør have lavere betaling end den mindre effektive advokat.

Af samme grunde er bevisførelsens omfang ikke egnet som kriterium, hvortil kommer, at bevisførelsens omfang er vanskelig at måle.

Endelig bemærkes, at en samlet vurdering på grundlag af en række kriterier ud fra en principiel betragtning for så vidt ville give de bedste resultater. Imidlertid er man herved tilbage ved den metode, som af praktiske og ressourcemæssige grunde er afvist ovenfor.

Til forsvar for at tage udgangspunkt i sagens værdi kan blandt andet anføres, at der er en direkte og proportional sammenhæng mellem sagens værdi og det med sagen forbundne *ansvar*. Endvidere er der faktisk i en række tilfælde i det mindste en vis sammenhæng mellem sagens værdi og karakteren og omfanget af det arbejde, der er forbundet med sagen. Endelig bidrager en sådan ordning til, at der ikke for den tabende parts regning anvendes uforholdsmæssigt mange ressourcer set i forhold til sagens værdi.

Der er den yderligere fordel ved takster, der bygger på sagens værdi, at de er nemme at anvende og dermed procesbesparende. Sådanne takster skaber også en forudsigelighed, som giver parterne mulighed for ved deres valg af advokat at tage højde for, med hvilket beløb advokatens salær kan forventes erstattet, hvis man vinder sagen, ligesom parterne bedre kan overskue omkostningsrisikoen (hvilket beløb man som tabende part kan forventes pålagt at betale til modparten til dækning af dennes udgift til advokatsalær).

Retsplejerådet finder på den baggrund, at udmålingen af normalsalæret fremover bør ske med udgangspunkt i takster, der bygger både på sagens karakter og på dens værdi.

Retsplejerådet tager således udgangspunkt i en typisk mellemstor sag indenfor et ikke specielt kompliceret retsområde med sædvanlig skriftveksling og forberedende møde og en domsforhandling på ½-1 dag. For denne typiske sag opstilles herefter en tabel med brede intervaller, der sætter sagens værdi i forhold til et rimeligt normalsalær. Også normalsalæret er angivet som intervaller, således at tærskleffekter så vidt muligt undgås.

Formålet med tabellen er, at den skal fungere som udgangspunkt for udmålingen af udgifter til advokatsalær i langt de fleste sager.

Samtidig skal der imidlertid være forholdsvis bred mulighed for efter anmodning fra en part at fravige udgangspunktet både i opadgående og nedadgående retning.

Som så ofte er der tale om en balancegang mellem forudsigelighed og rimelige resultater i konkrete sager. Tabellen er imidlertid i sig selv på grund af sine intervaller så fleksibel, at en egentlig fravigelse kun bør komme på tale i en mindre del af sagerne.

En fravigelse i opadgående retning kan komme på tale, hvis sagen rejser særligt vanskelige retsspørgsmål eller involverer særligt omfattende bevisspørgsmål. Det bemærkes, at et sædvanligt syn og skøn normalt blot vil betyde, at normalsalæret skal udmåles i den øvre ende af intervallet, og at der således skal mere til, før en egentlig fravigelse af tabellen kan komme på tale.

Det vil ikke være et krav, at en anmodning om udmåling af et højere salær er ledsaget af en opgørelse over advokatfirmaets tidsforbrug. Men det er klart, at en anmodning, der alene i generelle vendinger henviser til sagens vanskelige retsspørgsmål og omfattende bevisførelse, vil have mindre overbevisende kraft end en anmodning, der tillige er ledsaget af en opgørelse over tidsforbruget.

Omvendt vil det være utilstrækkeligt blot at oplyse tidsforbruget, da der også må gives en begrundelse for, at det har været nødvendigt at anvende så meget tid på sagen. Hvis det for retten er åbenbart, at sagen har været særligt tidskrævende, kan en generel og ganske kortfattet henvisning til sagens vanskelige retsspørgsmål eller omfattende bevisførelse være tilstrækkelig, men i andre tilfælde kan det være en fordel lidt mere konkret (men stadig kortfattet) at angive de væsentligste årsager til det store tidsforbrug.

Modparten skal naturligvis have lejlighed til at kommentere en sådan anmodning om, at normalsalæret udmåles højere end taksterne.

En (væsentlig) fravigelse i opadgående retning er en selvfølge, hvis der forelægges præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen.

En fravigelse i nedadgående retning kan komme på tale, hvis sagen er meget enkel. Retten vil sjældent have mulighed for på egen hånd at kunne konstatere, at en sag er usædvanlig nem. Hvis sagen for retten fremtræder som nem, kan det for så vidt være, fordi parternes advokater netop har lagt et stort arbejde i at tilskære sagen. Også fravigelse i nedadgående retning bør derfor ske efter anmodning fra en part.

Sager, der afgøres efter en skriftlig procedure, der træder i stedet for en mundtlig domsforhandling, er ikke direkte omfattet af tabellen, der imidlertid i mange tilfælde ikke desto mindre vil give god vejledning med hensyn til, hvad der udgør et rimeligt normalsalær.

Sager, hvor domsforhandlingen strækker sig over flere dage, falder også uden for tabellen, men det vil ofte være naturligt at starte med tabellen og så lægge en passende brøkdel til afhængig af sagens omfang.

Helt uden for tabellen falder sager uden økonomisk værdi og sager om meget store værdier, jf. om disse særtilfælde straks nedenfor.

Sager uden økonomisk værdi

I sager uden økonomisk værdi må normalsalæret i sagens natur fastsættes på anden måde.

Efter Retsplejerådets opfattelse kan der næppe gives anden generel vejledning, end at salæret fastsættes under hensyntagen til sagens betydning, karakter og omfang. Retten vil kunne søge vejledning i et oplyst faktisk tidsforbrug, men det faktiske tidsforbrug er på ingen måde i sig selv afgørende. Særlig bemærkes, at i sager af mindre betydning bør der være snævre grænser for størrelsen af det beløb, som den tabende part kan pålægges at betale til dækning af modpartens udgift til advokatsalær.

Sager om meget store værdier

Som de nuværende takster er udformet, ser det umiddelbart ud, som om salæret også i meget store sager udgør 3 % af sagens værdi. Dette er imidlertid ikke tilfældet, jf. UfR 1996.101 H, hvor alle dommere (og også den vindende part) var enige om, at salæret i en sag med en økonomisk værdi på 2,9 mia. kr. ikke skulle fastsættes til 87 mio. kr.

Et flertal på 3 dommere ville fastsætte salæret til 10 mio. kr. og udtalte blandt andet: "Det er utvivlsomt, at behandlingen af sagen har været langvarig og meget arbejdskrævende for [advokaten], og at sagens økonomiske betydning for Nykredit har været meget betydelig. Efter en samlet vurdering af sagens karakter og omfang finder vi dog, at salæret bør nedsættes betydeligt".

2 dommere udtalte blandt andet: "Behandlingen af den foreliggende sag – der har strakt sig over flere år – har efter det af indstævnte oplyste ud over [advokaten] involveret 4 partnere og 5 ansatte jurister i advokatvirksomheden, og domsforhandlingen i landsretten varede fem uger. Det er utvivlsomt, at sagen har været overordentlig kompliceret og arbejdskrævende, at Nykredits interesse i sagen – som blev vundet – i det hele har været betydelig, ikke alene økonomisk, og at det har været forbundet med et betydeligt ansvar for advokaten at føre sagen på Nykredits vegne."

1 af disse 2 dommere ville herefter fastsætte salæret til 16 mio. kr. Denne dommer ville ganske vist lade det indgå med betydelig vægt ved omkostningsfastsættelsen, at landsretten med nøje kendskab til sagen og det udførte advokatarbejde havde ladet omkostningsbeløbet omfatte et salær svarende til ca. 1/3 af salæret efter de vejledende salærtakster. Det var imidlertid overordentlig vanskeligt at foretage et kvalificeret skøn over advokatarbejdets omfang, hvilket såvel retsplejeloven som salærtaksterne forudsætter. Der var således ikke fra indstævntes side søgt givet nogen konkrete oplysninger om arbejdets omfang, f.eks. ved redegørelser for timeforbruget, gennem afgivelse af forklaringer af de involverede advokater eller lignende.

1 dommer ville stadfæste landsrettens afgørelse, der havde tilkendt 28 mio. kr. til dækning af den vindende parts udgift til advokatsalær. Denne dommer henviste til, at der ikke for Højesteret var godtgjort omstændigheder, der kunne føre til en nedsættelse af det

omkostningsbeløb, som landsretten med nøje kendskab til sagen og det udførte advokatarbejde havde ladet omfatte et salær svarende til ca. 1/3 af salæret efter de vejledende salærtakster.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør normalsalæret i sager om meget store værdier fremover fastsættes (alene) på grundlag af sagens omfang og karakter, og en opgørelse over tidsforbruget vil være et væsentligt parameter. Sagens værdi har betydning, for så vidt som sagen i kraft af sin meget store værdi henregnes til en særlig kategori af sager, hvor der under alle omstændigheder bør fastsættes et meget højt salær. Bortset fra det må normalsalæret imidlertid fastsættes uden egentlig sammenhæng med sagens værdi, og det er således ikke i sig selv afgørende, om sagen angår 20, 50 eller 100 millioner kroner.

Der er næppe den store forskel med hensyn til resultatet mellem Retsplejerådets forslag og de principper, der kan udledes af den refererede højesteretsafgørelse. Argumentation ud fra, hvilken brøkdel af salæret efter de vejledende salærtakster der er tale om, er imidlertid fremover ikke mulig. Advokatrådets vejledende salærtakster er ophævet, og de af Retsplejerådet foreslåede takster omfatter ikke sager om meget store værdier.

Taksternes udformning

De takster, der skal anvendes som udgangspunkt for udmåling af normalsalæret, bør være lette at anvende. Det bliver svært nok at vurdere, hvornår udgangspunktet skal fraviges, og selve taksterne bør være så enkle som muligt.

I forhold til de eksisterende takster bør der således ske en vis forenkling, og taksterne bør alene omfatte advokatsalæret. Det forudsætter, at retsafgiften beregnes særskilt, men det kan ikke være noget problem. Tværtimod vil det være en fordel, at det beløb, der tilkendes til dækning af retsafgift, angives særskilt i begrundelsen for afgørelsen om sagsomkostninger, jf. også afsnit 7.4 nedenfor.

Sager af mindre værdi falder uden for de ny takster. Udgangspunktet bør være, hvilket beløb der som minimum må betales for almindelig god advokatbistand i en typisk civil sag, og hvor høj sagens værdi skal være, før det er acceptabelt at tilkende dette beløb i sagsomkostninger til dækning af advokatsalær.

En typisk sag, der hverken er usædvanlig enkel eller usædvanlig kompliceret, koster som tidligere beskrevet mindst 10.000 kr. (ekskl. moms) for møde med parten, partens første processkrift (stævning eller svarskrift), første forberedende møde og domsforhandling. Hertil kommer ofte yderligere processkrifter og jævnlige syn og skøn eller indhentelse af sagkyndig erklæring eller lignende. Minimumssalæret kan på den baggrund passende sættes til 10.000 kr. (ekskl. moms). Dette beløb dækker bistand fra én advokat, og for begge parter til sammen bliver det altså det dobbelte, hvortil kommer retsafgift og udgifter til bevisførelse mv.

I praksis vil man imidlertid kun i et vist antal sager kunne blive stående ved minimumssalæret, og alt i alt må man således efter Retsplejerådets opfattelse i hvert fald op på en sagsgenstand på 50.000 kr., før der er et blot nogenlunde rimeligt forhold mellem det, sagen angår, og omkostningerne ved sagen.

Tabel over, hvad der udgør et passende beløb til dækning af udgifter til advokatsalær i dispositive civile sager af sædvanlig karakter, hvor domsforhandlingen varer ½-1 dag.

Sagsgenstandens værdi	Salær (ekskl. moms)
50.001-200.000	10.000-30.000
200.001-500.000	20.000-45.000
500.001-1.000.000	35.000-70.000
1.000.001-2.000.000	50.000-100.000
2.000.001-5.000.000	80.000-200.000

Salæret fastsættes som udgangspunkt inden for de angivne intervaller. Har der været syn og skøn, bør salæret normalt udmåles i den øverste halvdel af intervallet.

Salæret kan efter anmodning fra en part fastsættes højere eller lavere, hvis sagen har været usædvanlig vanskelig eller usædvanlig nem.

Salæret skal normalt fastsættes højere, hvis der har været forelagt præjudicielle spørgsmål for EF-domstolen.

Tabellen omfatter ikke sager med skriftlig procedure, der træder i stedet for mundtlig domsforhandling, eller sager, hvor domsforhandlingen varer mere end 1 dag. Tabellen kan dog tjene som vejledning også i disse sager.

Tabellen omfatter ikke sager uden økonomisk værdi, sager med en økonomisk værdi indtil 50.000 kr. eller sager med en økonomisk værdi over 5.000.000 kr.

Sammenlignet med de gældende takster bliver det fremover i højere grad sådan, at retten får et større interval, inden for hvilket omkostningsbeløbet til dækning af salæret skal udmåles. Formålet med denne ændring er først og fremmest at frigøre retten fra den mere mekaniske sammenhæng mellem sagsgenstandens værdi og salærets størrelse. Inden for intervallet kan der som anført i tabellen blandt andet tages hensyn til, om der har været afholdt syn og skøn.

Principielt skal tabellen forstås på den måde, at salærintervallet gælder på samme måde for hele sagsværdiintervallet. Salæret er altså

principielt det samme, hvad enten sagens værdi er eksempelvis 50.001 kr. eller 200.000 kr. Tabellens udformning, herunder de overlappende salærintervaller, gør det dog samtidig muligt at undgå uheldige tærskel-effekter. Ligger sagsgenstandens værdi lige under en intervalgrænse, kan det således i sig selv begrunde en relativt høj udmåling inden for det pågældende salærinterval, mens der omvendt kan være grund til tilbageholdenhed med en for høj udmåling i salærintervallet, når sagsgenstandens værdi ligger lige over en intervalgrænse.

Hovedkriteriet for udmåling inden for tabellens intervaller må dog være det med sagen forbundne arbejde, og bemærkningerne om at modvirke tærskel-effekter har kun betydning i et relativt begrænset spænd omkring intervalgrænserne. Sagt på en anden måde er intervalgrænserne – blandt andet på grund af de overlappende salærintervaller – reelt ikke helt skarpe, men derudover er det ikke meningen, at der skal være nogen særlig sammenhæng mellem sagens placering i sagsværdiintervallet og udmålingen af salæret inden for salærintervallet.

I øvrigt bemærkes, at sammenlignet med de gældende takster giver den foreslåede tabel mulighed for, at der i alle sager med en sagsgenstand på mellem 50.000 kr. og 1 mio. kr. *kan* udmåles et beløb til dækning af advokatsalær, der er ca. 50 % højere end det, de nuværende takster typisk vil føre til. Da der netop er tale om intervaller, kan man imidlertid ikke sige, at der i konkrete sager altid *vil* blive udmålt et beløb, der er 50 % højere end det, der ville blive udmålt efter de nuværende takster, hvilket heller ikke er tilsigtet. Det vil i stedet bero på den enkelte sags karakter, om der er grund til at udmåle et beløb i den øvre, midterste eller nedre del af intervallet, og der vil således blive tale om en mere differentieret udmåling af sagsomkostninger i forhold til i dag.

I sager med en sagsgenstand på over 1 mio. kr. vil der også kunne udmåles et beløb, der er højere end det, der typisk ville blive udmålt i dag, men jo højere sagsgenstand, jo mindre bør forhøjelsen gennemsnitligt set være. Når sagsgenstanden nærmer sig 5 mio. kr., er det hensigten, at de fremtidige sagsomkostningsbeløb gennemsnitligt skal ligge på linje med de nuværende, men at udmålingen ligesom i sager med en sagsgenstand under 1 mio. kr. kan være mere differentieret end i dag.

Det bemærkes for fuldstændighedens skyld, at forslaget ikke tilsigter en forhøjelse af de salærer, som advokater kræver, men en bedre overensstemmelse mellem disse salærer og det beløb, som tilkendes den vindende part til dækning af udgifter til advokat.

Inkassosager mv.

De salærtakster, der er angivet ovenfor, angår sager, hvor kravet er bestridt, og hvor der derfor afholdes domsforhandling med sædvanlig procedure.

Er kravet ikke bestridt, er der ikke nær så meget arbejde forbundet med retssagen for advokaten. Salæret bør derfor også være væsentligt lavere end i proceduresager.

Retsplejerådet har nedenfor opstillet en tabel for de rene inkassosager, hvor kravet slet ikke bestrides. Der er altså tale om, at sagsøgte i svarskriftet tager bekræftende til genmæle i forhold til det fulde krav, således at der umiddelbart kan afsiges dom efter parternes samstemmende påstande, eller at sagsøgte undlader at svare (udebliver), således at der kan afsiges udeblivelsesdom efter sagsøgerens påstand.

Er der kun tale om en delvis anerkendelse af kravet, eller sker anerkendelsen eller udeblivelsen først senere under sagen, må salæret fastsættes et sted imellem proceduresalæret og inkassosalæret. Jo senere anerkendelsen eller udeblivelse sker, eller jo mindre del af kravet der anerkendes, desto mindre vil afvigelsen fra proceduresalæret være.

Sker anerkendelsen eller udeblivelsen først under domsforhandlingen, kan der højst blive tale om et mindre fradrag i anledning af, at domsforhandlingen forkortes.

Tabel over, hvad der udgør et passende beløb til dækning af udgifter til advokatsalær i inkassosager af sædvanlig karakter.

Sagsgenstandens værdi	Salær (ekskl. moms)
indtil 2.500	500
2.501-5.000	750
5.001-10.000	1.250
10.001-25.000	1.750
25.001-50.000	2.250
50.001-100.000	2.750
100.001-200.000	3.500
200.001-350.000	4.500
350.001-500.000	6.000

Tabellen omfatter sager, hvor sagsøgte tager bekræftende til genmæle i svarskriftet, eller hvor sagsøgte helt udebliver.

Salæret fastsættes som udgangspunkt til den angivne takst. Har sagsøgeren ikke haft grundlag for at betragte sagen som en inkassosag før sagsøgtes anerkendelse af kravet i svarskriftet eller udeblivelse, kan salæret efter anmodning fra sagsøgeren fastsættes til et højere beløb.

Tabellen omfatter ikke sager med en økonomisk værdi over 500.000 kr. I sådanne sager vil salæret skulle ansættes efter et skøn.

Tabellen omfatter både sager, der fra først af behandles som inkassosager, dvs. hvor stævningen er summarisk (og hvor det efter en gennemførelse af Retsplejerådets forslag i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I udtrykkeligt angives i stævningen, at sagsøgte forventes ikke at ville fremsætte indsigelser mod sagsøgerens påstand), og sager, hvor der skrives en sædvanlig stævning, men hvor sagsøgte ikke desto mindre tager bekræftende til genmæle i svarskriftet eller helt udebliver.

Som nævnt kan salæret imidlertid udmåles højere, når sagsøgerens advokat med føje har lagt arbejde i at skrive en sædvanlig stævning, dvs. når sagsøgeren ikke ved sagens anlæg var klar over, at sagsøgte ikke ville bestride kravet.

Det bemærkes, at det beløb, som fremgår af tabellen, også omfatter udgifter til advokatbistand til udenretslige inkassoskridt før sagens anlæg. Derimod er andre udenretslige inkassoomkostninger ikke omfattet og kan således, hvis betingelserne for at kræve sådanne omkostninger dækket i øvrigt er opfyldt, tilkendes særskilt.

Det kan dreje sig om rykkergebyr, inkassogebyr og/eller udgifter til fremmedinkasso hos et inkassobureau. Med hensyn til udgifter til egeninkasso bemærkes, at hvis der er udarbejdet og indgået en betalingsaftale med skyldneren (frivilligt forlig), vil der normalt ikke være anledning til at anlægge retssag, idet en sådan betalingsaftale normalt bør indeholde en tvangsfuldbyrdelsesklausul, således at betalingsaftalen direkte kan tjene som grundlag for udlæg. Retsplejerådet er opmærksom på, at det efter gældende ret må anses for uafklaret, om udgifter til egeninkasso kan kræves dækket, hvis der nok er udarbejdet, men ikke indgået, en betalingsaftale med skyldneren, og rådet foreslår på den baggrund, at bekendtgørelse nr. 601 af 12. juli 2002 om udenretslige inddrivelsesomkostninger i anledning af forsinket betaling præciseres på dette punkt.

I og med, at der ud over takstmæssige indenretslige inkassoomkostninger også gives dækning for de nævnte udenretslige inkassoomkostninger, har fordringshaveren en reel valgmulighed mellem, hvilke inddrivelsesskridt fordringshaveren ønsker at iværksætte på hvilke tidspunkter. Fordringshaveren får samtidig et incitament til at give skyldneren en chance for at betale eller eventuelt indgå en betalingsaftale (frivilligt forlig), før der anlægges retssag. I mangel af en sådan dækningsmulighed måtte man forvente, at fordringshaveren i mange tilfælde ville vælge at skride direkte til indenretslig inddrivelse, enten i form af sagsanlæg eller – for krav på højst 50.000 kr. – betalingspåkrav efter de regler, som foreslås i *kapitel 10*. Adgangen til særskilt dækning af udenretslige inkassoomkostninger må derfor ud fra en gennemsnitsbetragtning også anses for bedst stem-

mende med skyldnerens interesser.

Sammenlignet med de eksisterende takster er tabellen udtryk for en forenkling, idet der entydigt angives ét beløb for hvert interval. Samtidig er der for inkassosager med en sagsgenstand over 100.000 kr. tale om en lidt langsommere stigningstakt og et lidt lavere absolut maksimum end efter de gældende regler.

Retsplejerådet er opmærksom på, at forslaget kan give anledning til at justere de gældende maksimale satser for udenretslig inkasso, jf. bekendtgørelse nr. 601 af 12. juli 2002 om udenretslige inddrivelsesomkostninger i anledning af forsinket betaling, med henblik på, at der i alle intervaller opretholdes et passende forhold mellem henholdsvis satserne for udenretslige inkassoomkostninger og taksterne for indenretslige sagsomkostninger. Rådet fremsætter ikke et konkret forslag om ændring af den nævnte bekendtgørelse, men forudsætter, at der tages stilling hertil i forbindelse med en gennemførelse af rådets forslag i øvrigt.

Retsplejerådet er endvidere opmærksom på, at det er forekommet, at domstolene ud over sagsomkostninger fastsat efter landsretspræsidenternes vejledende takster særskilt har tilkendt fordringshaveren et beløb til dækning af udgifter til udenretslig *advokatinkasso*. Dette har blandt andet været begrundet med, at der ved rentelovens § 9 a blev tilvejebragt en udvidet adgang for en fordringshaver til at opnå dækning for udgifter til udenretslige inddrivelsesskridt, jf. Vestre Landsrets dom af 31. oktober 2003 (B-0043-03).

Efter Retsplejerådets opfattelse må den udvidede dækningsadgang imidlertid være begrænset til de omkostninger, som der før gennemførelsen af reglerne i rentelovens § 9 a *ikke* blev givet dækning for, dvs. navnlig udgifter til egeninkasso og til fremmedinkasso ved inkassobureau. Det vil ikke være rimeligt at give dækning for de samme udgifter to gange, og da landsretspræsidenternes vejledende takster er fastsat således, at de også dækker udgifter til forudgående udenretslige inddrivelsesskridt ved advokat, bør sådanne udgifter ikke samtidig kunne dækkes særskilt som udenretslige inkassoomkostninger. Advokatrådet har tidligere og senest den 24. oktober 2003 over for Retsplejerådet givet udtryk for tilsvarende synspunkter.

Det er klart, at man alternativt kunne vælge at nedsætte landsretspræsidenternes vejledende takster, således at de ikke længere giver dækning for udgifter til forudgående udenretslige inddrivelsesskridt ved advokat. Der ville i givet fald skulle opereres med to sæt takster, ét for sager, hvor fordringshaveren har haft udgifter til advokat til forudgående udenretslige inddrivelsesskridt, og ét for sager, hvor dette ikke er tilfældet. Sidstnævnte sæt af takster ville ikke skulle nedsættes i forhold til de beløb, der er angivet i tabellen ovenfor, eftersom en advokat, der antages af fordringshaveren til at føre en inkassoretssag, har en selvstændig forpligtelse til at undersøge, om forudgående inddrivelsesskridt er i overensstemmelse med reglerne i

inkassoloven, renteloven og bekendtgørelsen om udenretslige inddrivelsesomkostninger, herunder når de forudgående inddrivelsesskridt er foretaget af et autoriseret inkassobureau.

Retsplejerådet finder det imidlertid mest hensigtsmæssigt, at udgifter til advokat i forbindelse med forudgående udenretslige inddrivelsesskridt i overensstemmelse med fast og langvarig tradition fortsat indgår i de indenretslige sagsomkostninger – også selv om sådanne advokatudgifter ud fra en strengt logisk betragtning egentlig må siges at være udenretslige inkassoomkostninger.

Retsplejerådet bemærker, at rådet blandt andet af tidsmæssige grunde ikke har haft mulighed for at overveje en samlet reform af såvel udenretslige som indenretslige inkassoomkostninger i lyset af den nævnte landsretsdom.

Opgørelse af sagens værdi

Retsplejelovens §§ 228-229 indeholder regler om opgørelse af sagens værdi i forhold til reglerne om retternes saglige kompetence. Reglerne gælder med enkelte undtagelser også i forhold til beregning af retsafgift, jf. retsafgiftslovens § 2. Retsplejerådet har i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I foreslået, at reglerne om opgørelse af sagens værdi samles i retsafgiftsloven.

Der er næppe tvivl om, at når sagsomkostninger i dag udmåles på grundlag af sagens værdi, benyttes den værdi, der anvendes ved betaling af retsafgift. Har sagen videregående betydning, sker en eventuel forhøjet udmåling af sagsomkostninger typisk ikke i forhold til sagens værdi opgjort på anden måde, men mere skønsmæssigt (jf. nærmere *kapitel 4*, afsnit 2.2.4).

Retsplejerådet finder, at der fortsat bør være parallelitet mellem den sagsværdi, som anvendes ved betaling af retsafgift, og den sagsværdi, som anvendes ved udmåling af sagsomkostninger. De særlige forhold, der gør sig gældende i sager, hvis reelle betydning overstiger den sagsværdi, som anvendes ved betaling af retsafgift, diskuteres i afsnit 5.

Retsplejerådet finder, at gældende regler og praksis om opgørelse af sagens værdi som udgangspunkt er tilfredsstillende, men at der dog er grund til at foretage visse justeringer, jf. nærmere *kapitel 6*, afsnit 2.2.2.

Taksternes placering i regelhierarkiet

Hjemlen til at fastsætte vejledende salærtakster må søges i en fortolkning af retsplejelovens regel om, at udgifter til advokatsalær skal erstattes med et passende beløb, idet taksterne er udtryk for en orientering om den praksis, som landsretterne vil anlægge i konkrete sager. Retsplejerådet har overvejet, om salærtaksterne bør have en anden placering i regelhierarkiet, men stiller ikke forslag herom. Retsplejerådet finder det således ikke hensigtsmæssigt at indsætte regler i retsplejeloven om normalsalæret og dets beregning svaren-

de til de gældende takster som ændret ved Retsplejerådets forslag eller alternativt at indsætte en bemyndigelsesbestemmelse i retsplejeloven, hvorefter justitsministeren fastsætter salærtaksterne.

Efter Retsplejerådets forslag vil retsplejeloven således fortsat indskrænke sig til at angive, at advokatudgifter dækkes med et "passende beløb", og denne regel vil skulle udfyldes af domstolene ved konkrete afgørelser i de enkelte sager. Retsplejerådet forudsætter samtidig, at den gennemsigthed og forudsigelighed, der rimeligvis må kræves med hensyn til udmålingen af sagsomkostninger, fortsat tilvejebringes ved, at landsretterne udsender vejledende takster, der er udtryk for en orientering om den praksis, som landsretterne vil anlægge i konkrete sager.

De tabeller, som Retsplejerådet har udarbejdet, jf. ovenfor, er i den forbindelse udtryk for, hvordan de ændringer, som Retsplejerådet foreslår, kan tilvejebringes. Det drejer sig for proceduretaksternes vedkommende navnlig om en forenkling, en differentiering samt en forhøjelse navnlig i sager med en sagsgenstand mellem 50.000 kr. og 1 mio. kr. Og det drejer sig for inkassotaksternes vedkommende navnlig om en forenkling, en lidt langsommere stigningstakt og et lidt lavere absolut maksimum.

Advokatbeskikkelse

Retsplejelovens § 260, stk. 6, giver mulighed for at beskikke en advokat for en part, der godtgør, at denne ikke har kunnet antage en advokat. Beskikkelsen sker på partens regning og kan betinges af sikkerhedsstillelse. Bestemmelsen angår tilfælde, hvor parten på grund af sagens særlige karakter ikke har kunnet antage en advokat. Bestemmelsen kan derimod ikke antages at tage sigte på tilfælde, hvor parten i princippet nok kunne antage en advokat, men ikke for et salær, som det kan forventes, at modparten pålægges at betale som sagsomkostning, hvis sagen vindes.

Der vil imidlertid ikke være noget til hinder for at indsætte en regel i retsplejeloven, hvorefter retten efter anmodning beskikker en advokat for en part, der godtgør, at denne ikke har kunnet antage en advokat til at udføre retssagen for normalsalæret. En sådan regel vil sikre, at det altid er muligt at føre en retssag for normalsalæret, der vil svare til salæret for beskikkede advokater. Da beskikkelsen sker for partens regning og om nødvendigt mod sikkerhedsstillelse, vil reglen være udgiftsneutral for det offentlige.

En sådan adgang til advokatbeskikkelse vil rent praktisk forudsætte, at et antal advokater, der er tilstrækkeligt til at dække den forøgede sagsmængde, er interesseret i at blive antaget som beneficerede advokater i medfør af retsplejelovens § 336.

Retsplejerådet finder dog ikke, at der i praksis har vist sig behov for en sådan beskikkelsesregel.

Sammenligning med fri proces

Når en part har fri proces, beskikkes der en advokat for den pågældende, og advokatens salær betales af statskassen. (Hvis parten har en retshjælpsforsikring, der dækker sagen, betales salæret efter gældende ret principalt af forsikringsselskabet og subsidiært af statskassen. Efter Retsplejerådets forslag med hensyn til fri proces (jf. *kapitel 9*) betales salæret af statskassen, efter omstændighederne med regres mod forsikringsselskabet).

Statskassen kan eventuelt få dækket udgifterne til advokatens salær helt eller delvis, hvis modparten taber sagen og pålægges at betale sagsomkostninger (hvilket i givet fald sker fuldstændig som i sager, hvor ingen af parterne har fri proces).

Dette er imidlertid advokaten uvedkommende på ganske samme måde, som en advokats salærkrav mod en klient, der ikke har fri proces, er uafhængigt af rettens afgørelse om sagsomkostninger, der alene angår forholdet mellem parterne.

Der kan derfor ikke generelt være fuld overensstemmelse mellem det salær, statskassen skal betale til en advokat, der er beskikket for en part, der har fri proces, og det beløb til dækning af udgift til advokatsalær, som indgår i afgørelser om sagsomkostninger.

Hvis man imidlertid begrænser sig til tilfælde, hvor én af parterne får fuldt medhold og tillægges fulde sagsomkostninger, er det efter Retsplejerådets opfattelse ikke rimeligt, hvis der er stor forskel på salæret til advokater for parter med fri proces og det beløb til dækning af salær, som den tabende part skal betale til den vindende part.

Med den forhøjelse af normalsalæret, som Retsplejerådet foreslår for de mellemstore sager, bør normalsalæret generelt have et sådant niveau, at det udgør et rimeligt arbejdsvederlag for en almindelig god advokat, og bør derfor også være tilstrækkelig betaling til en advokat for en part med fri proces.

I sager, hvor det må antages, at advokatindsatsen har været sammenlignelig, bør det derfor fremover ikke forekomme, at advokaten for en vindende part, som ikke har fri proces, oplever, at vedkommendes klient får tilkendt langt mindre i sagsomkostninger end det beløb, der tillægges advokaten for en modpart med fri proces i salær.

4.3. Faste omkostningsbeløb

Retsplejerådet har overvejet, om der i visse situationer skal opereres med faste omkostningsbeløb (*fixed costs*). Den reform af den civile retspleje, som blev indledt i England i 1999, opstiller tre "spor" (*tracks*). I ét af disse – *the fast track* – fastsættes sagsomkostningerne for domsforhandlingen i forvejen. Lord Woolf havde foreslået, at de samlede sagsomkostninger skulle fastsættes umiddelbart

efter sagens fordeling til den hurtige proces, således at parterne havde fuldt overblik over omkostningsrisikoen. Der var imidlertid fra advokatside så stor modstand mod forud fastsatte sagsomkostninger, at Lord Woolfs forslag kun blev delvis fulgt, nemlig med hensyn til omkostningerne for domsforhandlingen.

At sagsomkostningerne fastsættes i forvejen, betyder, at beløbet ligger fast, således at hver af parterne ved, hvad de skal betale i sagsomkostninger, hvis de taber sagen. I de ikke sjældent forekommende tilfælde, hvor ingen af parterne får fuldt medhold, og hvor retten derfor skal fordele omkostningerne efter et skøn, kan man måske ikke helt forhindre retten i at regne baglæns og tilkende en brøkdel af det i forvejen fastsatte beløb ud fra, hvilket absolut beløb det resulterer i. Men retten er dog bundet af det forud fastsatte beløb som den samlede ramme for sagsomkostningerne for domsforhandlingen.

Retsplejerådet finder ikke grundlag for at foreslå almindelige regler om, at retten ved en særskilt afgørelse på forhånd helt eller delvis bestemmer sagens omkostninger. En sådan ordning måtte i givet fald indgå i en særlig procesmåde for en vis type af sager. For så vidt angår Retsplejerådets overvejelser i relation til sager om mindre krav henvises til *kapitel 11*.

En mindre vidtgående form for faste omkostningsbeløb består i at operere med standardtakster for det beløb, der anses som en passende udgift til advokatsalær i bestemte typer af sager. Under denne ordning skal retten ikke i den konkrete sag træffe nogen forhåndsafgørelse om omkostningsbeløbet, da det passende beløb til dækning af advokatsalær fremgår direkte af standardtaksterne, mens andre sagsomkostninger ikke er standardiseret. Endvidere kan ordningen udformes på den måde, at retten kan fravige standardtaksterne, hvis der er særlig anledning til det.

Retsplejerådet finder ikke grundlag for at foreslå sådanne standardtakster for visse typer af sager.

Det bemærkes, at der allerede i dag findes standardsalærtakster for sager om ægteskab og forældremyndighed, men da hver part som udgangspunkt bærer egne omkostninger i sådanne sager, er der tale om takster for udmåling af salær til beskikkede advokater og ikke om takster for udmåling af sagsomkostninger til dækning af udgifter til advokatsalær.

I øvrigt kan der henvises til Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I s. 285-286, hvor der anføres følgende:

Retsplejerådet har overvejet, om spørgsmålet om sagsomkostninger bør tages op på det forberedende møde.

Efter rådets opfattelse er det en selvfølge, at spørgsmålet om omkostninger indgår i drøftelserne om bevisførelsen. Før retten træffer afgørelse om anmodninger om og opfordringer til bevisførelse, bør omkostningerne

ved den ønskede bevisførelse således bringes på det rene. Det vil ikke være muligt på forhånd at beregne de præcise omkostninger, men parterne bør orientere retten om det overordnede niveau for, hvilke omkostninger der vil være forbundet med de enkelte bevisskridt.

Spørgsmålet om sagsomkostninger vil også naturligt indgå i drøftelser af eventuelle forligsmuligheder.

Et *mindretal* (Gorm Toftegaard Nielsen, Eva Smith og Erik Werlauff) finder, at der desuden bør orienteres om, hvilke grundsætninger der gælder for fordelingen af de samlede omkostninger, der er forbundet med sagen, jf. retsplejelovens kapitel 30 og 31. Selv om det ofte ikke vil være muligt for retten at angive eksakte beløb for salærberegning, er det afgørende, at parterne er orienteret om et muligt niveau herfor, da advokaternes salær ofte udgør en betydelig del af de samlede sagsomkostninger.

4.4. Udgifter, som skyldes en parts culpøse forhold

Det er for så vidt en selvfølge, at omkostninger, der skyldes en parts tilregnelige fejl eller forsømmelse, må dækkes af denne uanset sagens udfald. Vinder denne part sagen, kan den pågældende altså ikke alene ikke få dækket sine egne udgifter af denne karakter, men må også betale de udgifter, som modparten er blevet påført ved partens tilregnelige fejl eller forsømmelse.

Udtrykket "fejl eller forsømmelse", som benyttes i retsplejelovens § 319, må imidlertid læses i lyset af, at parterne i en dispositiv civil sag har og også bør have relativt vide rammer til at tilrettelægge sagen på den måde, som de finder hensigtsmæssig. Parternes handlefrihed bør ikke hæmmes af et unødigt strengt erstatningsansvar for uhensigtsmæssige processkridt.

I mange tilfælde vil det være tilstrækkeligt at sanktionere et uhensigtsmæssigt processkridt fra den vindende parts side på den måde, at den tabende part ikke skal erstatte den vindende parts udgifter ved det pågældende processkridt. Hjemlen hertil er reglen om, at kun nødvendige udgifter er omfattet af den tabende parts objektive ansvar for den vindende parts sagsomkostninger (jf. afsnit 2 ovenfor). Der skal noget mere til, før man går det skridt videre og pålægger den vindende part desuden at erstatte den tabende parts udgifter ved et uhensigtsmæssigt processkridt.

På den baggrund foreslår Retsplejerådet, at ansvar skal påhvile den part, der på uforsvarlig måde har påført modparten udgifter. Efter rådets opfattelse rammer ordet "uforsvarlig" bedre end "fejl eller forsømmelse" de tilfælde, hvor et erstatningsansvar uafhængig af sagens udfald er påkaldet.

Enkelte typiske tilfælde er helt åbenbare. Udebliver en part uden gyldig grund, skal denne part erstatte modpartens udgifter ved forgæves fremmøde og eventuelle andre udgifter i anledning af, at sagen forsinkes. Der tænkes her på tilfælde, hvor sagen fortsætter

trods udeblivelsen, eventuelt efter en genoptagelse af sagen eller et fornyet sagsanlæg.

Afvises sagen på grund af sagsøgerens udeblivelse, eller afsiges der udeblivelsesdom efter sagsøgerens påstand på grund af sagsøgtes udeblivelse, har den udeblevne part tabt sagen og skal betale sagsomkostninger efter de almindelige regler.

Anlægges der senere på ny sag efter en afvisning, eller genoptages sagen efter en udeblivelsesdom, skal afgørelsen om sagsomkostninger under den ny eller genoptagne sag pålægge den tidligere udeblevne part de meromkostninger, der er foranlediget af udeblivelsen med efterfølgende nyt sagsanlæg eller genoptagelse. Sagsomkostningerne skal imidlertid fastsættes under ét for hele forløbet, således at den senere tabende part eventuelt må tilbagebetale en del af de sagsomkostninger, som vedkommende som foreløbigt vindende part blev tilkendt i forbindelse med afvisningen eller udeblivelsesdommen, jf. herved UfR 2000.1083 H.

Reglen om erstatningsansvar for en part, der har handlet uforsvarligt, gælder også, når det er den tabende part, der har handlet uforsvarligt, men erstatningsansvaret for uforsvarlig adfærd har i denne situation i sagens natur kun betydning for udgifter, der ikke er omfattet af den tabende parts objektive ansvar for den vindende parts sagsomkostninger.

Har den tabende part handlet uforsvarligt i forbindelse med retssagen, udvides ansvarets omfang således i forhold til det almindelige objektive ansvar for den tabende part. Det betyder navnlig, at den vindende part efter omstændighederne kan få dækket tab i anledning af sine medarbejderes arbejde med sagen og/eller kan få dækket sine fulde faktiske udgifter til advokatbistand i anledning af retssagen.

Det er en forudsætning, at tabet er kausalt og adækvat efter almindelige regler, og at tabet bevises. Navnlig tab i anledning af medarbejderes arbejde kan være vanskeligt at dokumentere, og det er ikke hensigten at lempe på de strenge krav, domstolene generelt stiller til beviset for det lidte tab. Udgifterne til advokatbistand kan (og må normalt) dokumenteres ved en erklæring fra advokaten.

Det udvidede ansvar for den tabende part, når denne har handlet uforsvarligt, vil navnlig være aktuelt ved åbenbart grundløse søgsmål eller indsigelser, som den tabende part måtte være klar over var åbenbart grundløse.

Formuleringen "måtte være klar over" (i stedet for "var klar over") indikerer, at der ikke kræves bevis for, at den tabende part mod bedre vidende har fremsat åbenbart grundløse krav eller indsigelser. Det er tilstrækkeligt, at krav eller indsigelser fra først af fremstod som åbenbart grundløse, og at der ikke foreligger undskyldelige forhold hos den tabende part.

Det vil efter omstændighederne være undskyldeligt, at den tabende part på grund af ukendskab til retsreglerne ikke er klar over, at krav eller indsigelser er åbenbart grundløse. Dette gælder imidlertid

kun indtil det tidspunkt, hvor den pågældende har modtaget relevant juridisk rådgivning. Hvis en person trods relevant juridisk rådgivning ikke kan eller vil indse, at krav eller indsigelser er åbenbart grundløse, ifalder den pågældende erstatningsansvar for modpartens fulde omkostninger ved retssagen.

5. Sager af videregående betydning

Sager af videregående betydning fortjener en særskilt omtale, fordi den videregående betydning kan begrunde, at der anvendes flere ressourcer på sagen, og dermed eventuelt at der tilkendes et større beløb i sagsomkostninger end i en tilsvarende sag uden videregående betydning.

5.1. Forskellige tilfældegrupper

Sager af videregående betydning er ikke nogen ensartet kategori. Én undergruppe er sager, hvor sagens reelle økonomiske betydning for begge parter er væsentlig større end den konkrete sags (som eksempel kan nævnes UfR 1982.126 H, der er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4). En variant heraf er, hvor én eller begge parter er repræsenteret af en interesseorganisation som mandatar, idet det konkrete tilfælde har generel betydning for et antal af organisationens medlemmer (som eksempel kan nævnes UfR 1984.940 H, der ligeledes er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4). Her er det teknisk set ikke mandataren, der har en videregående økonomisk interesse i sagen, men derimod organisationens medlemmer som gruppe betragtet. Det samme gælder i de (sjældne) tilfælde, hvor sagen føres direkte mellem to interesseorganisationer uden (direkte) tilknytning til en konkret sag (som eksempel kan nævnes UfR 1990.611 H, hvor Højesteret i en sag mellem HK og Amtsrådsforeningen afgjorde et abstrakt fortolkningsspørgsmål vedrørende funktionærlovens 120-dages regel).

En anden undergruppe er sager, hvor sagen har videregående økonomisk betydning for én af parterne (eller for en gruppe af medlemmer af en interesseorganisation, der optræder som mandatar for én af parterne), men ikke for den anden part (som eksempel kan nævnes UfR 1979.776 V, der er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4).

En tredje undergruppe er sager, der reelt vil få betydning for et stort antal andre sager, men hvor parternes økonomiske interesse er begrænset til den konkrete sags værdi.

5.2. Parterne har samme reelle interesse i sagen

Hvor parterne har samme reelle interesse i sagen, der går ud over sagens værdi (som opgjort med hensyn til betaling af retsafgift), vil det normalt være rigtigt ved udmålingen af sagsomkostninger ikke at tage hensyn til sagens videregående betydning. Parterne bør således have mulighed for at begrænse sagsgenstandens værdi af omkostningsmæssige grunde.

Hvis sagsøgte er uenig i sagsøgerens begrænsning af sagen, vil sagsøgte normalt have mulighed for som modkrav at nedlægge en anerkendelsespåstand, der udvider sagen til parternes samlede mellemværende. Sker dette, udvides sagens værdi, hvilket kommer den vindende part til gode ved udmålingen af sagsomkostninger. Der vil derfor altid være en risiko for en part ved at tage initiativ til en udvidelse af sagens værdi. På den ene side vil man få tilkendt højere sagsomkostninger, hvis sagen vindes, men vil omvendt tilsvarende blive pålagt højere sagsomkostninger, hvis sagen tabes.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør det således overlades til parterne ved deres tilrettelæggelse af retssagen at styre omkostningsrisikoen. Gældende ret er i overensstemmelse hermed, jf. UfR 1982.126 H, der er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4.

Tilsvarende synspunkter gør sig gældende i de tilfælde, hvor en af parterne er repræsenteret af en interesseorganisation, der optræder som mandatar, og hvor den anden parts reelle interesse i sagen modsvarende den samlede interesse for interesseorganisationens medlemmer.

Her er der dog eksempler på, at retspraksis har tilkendt sagsomkostninger ud over den konkrete sags værdi, jf. UfR 1984.940 H, der er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4. Endvidere kan nævnes UfR 1998.204 H (valideringsregler), hvor det dog er vanskeligt at bedømme, om de af Højesteret udmålte sagsomkostninger står i forhold til BG Banks eller den samlede banksektors interesse i valideringsreglerne.

Tilsvarende synspunkter gør sig endvidere gældende i tilfælde, hvor to interesseorganisationer hver optræder som mandatar for et medlem.

Hvor et abstrakt fortolkningsspørgsmål undtagelsesvis tages under påkendelse i en sag direkte mellem to interesseorganisationer, vil sagens principielle betydning og interesseorganisationernes "institutionelle" stilling formentlig ofte føre til, at sagsomkostningerne ophæves. Det skete således også i den ovennævnte UfR 1990.611 H.

5.3. Parterne har ikke samme reelle interesse i sagen

Det er vanskeligt at opstille generelle anvisninger for tilfælde, hvor parternes reelle interesse i sagen er meget forskellig.

Hvis sagsomkostninger udmåles uden hensyn til, at sagen har videregående betydning for en af parterne, vil denne part ikke få erstattet de betydelige omkostninger, som det vil være naturligt for vedkommende at anvende på sagen. På den anden side forekommer det umiddelbart rimeligt, at modparten, for hvem sagen ikke har videregående betydning, ikke skal belastes af det for så vidt tilfældige forhold, at sagen har videregående betydning for den anden part. Omvendt kan det dog også være i den parts interesse, for hvem sagen ikke har videregående betydning, at sagsomkostningerne udmåles under hensyntagen til den videregående betydning, nemlig hvis sagen vindes.

Som eksempel kan nævnes UfR 1979.776 V, der er omtalt i *kapitel 4*, afsnit 2.4.4. Begrundelsen for den forhøjede udmåling af sagsomkostninger skal måske søges i, at det simpelt hen findes rimeligt, at den part, der får medhold i en principiel sag med den virkning, at sagsøgte (af egen drift) betaler i alt 3,2 mio. kr., i et vist omfang bør kompenseres for at have påtaget sig byrden som sagsøger, uanset at vedkommendes egen andel af de 3,2 mio. kr. kun udgør 1.400 kr.

En mulighed ville være at acceptere en asymetri i systemet, således at sagens videregående betydning kun kan virke til fordel og ikke til skade for modparten, for hvem sagen ikke har videregående betydning. Så længe der kun er tale om en forholdsvis begrænset forhøjelse af de tilkendte sagsomkostninger i forhold til den konkrete sags værdi, vil en sådan asymetri ikke være urimelig.

I praksis vil der selvfølgelig være grænsetilfælde, hvor det kan være tvivlsomt, om sagen har en relevant videregående betydning for en af parterne, eller om de andre sager adskiller sig i en sådan grad fra den konkrete sag, at de ikke kan sidestilles. Udtrykket "en forholdsvis begrænset forhøjelse" af de normale sagsomkostninger er heller ikke særligt præcist.

Efter Retsplejerådets opfattelse er disse usikkerhedsfaktorer dog til at leve med, og den beskrevne ordning er alt taget i betragtning at foretrække frem for helt at se bort fra, at sagen har videregående betydning, således at et større ressourceforbrug kan og bør accepteres.

Tilsvarende synspunkter gør sig gældende i de tilfælde, hvor sagen for så vidt har samme reelle interesse for begge parter, men hvor der for en af parterne optræder en interesseorganisation som mandatar, hvis medlemmer har interesse i sagen.

5.4. Sagen har principiel betydning for andre sager

Det er også vanskeligt at opstille generelle anvisninger for tilfælde, hvor den konkrete sag har en sådan principiel karakter, at den reelt har væsentlig betydning for andre parter i andre sager.

Hvis der optræder en interesseorganisation som mandatar for en af parterne, er sagen omfattet af diskussionen i afsnit 5.3 ovenfor. Hvis der optræder interesseorganisationer som mandatarer for begge parter, er sagen omfattet af diskussionen i afsnit 5.2 ovenfor.

Tilbage bliver således tilfælde, hvor der for ingen af parterne optræder en interesseorganisation som mandatar.

Her må man antagelig som udgangspunkt se bort fra sagens videregående betydning. Sagens principielle karakter kan for så vidt begrunde et større ressourceforbrug, men i mangel af en særlig aftale mellem parterne, er det vanskeligt at lade det komme den tabende part til skade, at sagen tilfældigvis har principiel betydning.

Konsekvensen af dette synspunkt er, at det større ressourceforbrug, som en sags principielle karakter kan legitimere, kun aktualiseres (som noget, der kan pålægges den tabende part at betale), når sagens principielle betydning så at sige institutionaliseres derved, at der medvirker en interesseorganisation på en eller begge sider i sagen.

Mellemformer forekommer. En interesseorganisation kan for eksempel optræde som biintervenient eller blot finansiere retssagen for medlemmet uden at optræde i sagen som hverken mandatar eller biintervenient.

Ved biintervention bør hensyntagen til sagens videregående betydning (alene) ske ved, at en biintervenient pålægges at betale sagsomkostninger, enten til en part eller til en anden biintervenient, jf. retsplejelovens § 252, stk. 4, 2. pkt. Derimod bør en biintervenient ikke på grundlag af sagens videregående betydning tillægges sagsomkostninger hos en part, jf. herved diskussionen i afsnit 5.3 ovenfor. (En biintervenient kan naturligvis tillægges sagsomkostninger hos en part af andre grunde, eksempelvis hvis biintervenienten har afholdt udgifter, som den støttede part ellers kunne have afholdt og fået erstattet som sagsomkostninger, eller hvis en parts uforsvarlige forhold har påført biintervenienten udgifter).

Tilfælde, hvor en retssag finansieres for en part af en interesseorganisation, er vanskelige. På den ene side kan det opfattes som et noget formelt kriterium, om interesseorganisationen er indtrådt i sagen som mandatar eller biintervenient eller "blot" finansierer retssagen for en part. På den anden side er der en række retsvirkninger knyttet til en stilling som mandatar eller biintervenient, således at det gør en reel forskel, hvordan organisationen optræder under sagen.

Man kommer det næppe nærmere, end at domstolene i sjældne til-

fælde ud fra en helt konkret vurdering ved udmålingen af sagsomkostninger eller beslutningen om at ophæve sagsomkostningerne også kan tage i betragtning, at en parts sagsomkostninger efter det oplyste betales af en interesseorganisation, hvis medlemmer har interesse i sagen.

Endelig bemærkes, at en sags principielle karakter kan begrunde en udvidet adgang til fri proces (jf. *kapitel 9*, afsnit 2.4).

6. Sagsomkostninger ved appel

Afgørelser om sagsomkostninger kan appelleres efter retsplejelovens almindelige regler. Appelsagen vil i sig selv kunne påføre parterne udgifter, som kan forlanges erstattet som sagsomkostninger. Dette vil skulle ske efter de almindelige regler om sagsomkostninger i appelsager (jf. nedenfor i afsnit 6.1), og det er for så vidt uden betydning, at den appellerede afgørelse angår netop sagsomkostninger.

Sagsomkostninger ved appel rejser to forskelligartede spørgsmål. For det første er der spørgsmålet om omkostningerne ved selve appelsagen (afsnit 6.1). For det andet er der spørgsmålet om, hvordan der skal forholdes med sagsomkostningerne i den eller de foregående instanser, hvis appelretten træffer en anden afgørelse vedrørende sagens realitet (afsnit 6.2).

6.1. Omkostningerne ved appelsagen

Hvad angår omkostningerne ved selve appelsagen, bør disse behandles helt på linje med omkostninger i første instans. Der kan således i det hele henvises til afsnit 2-5 ovenfor.

Hovedprincippet er, at den tabende part skal betale den vindende parts omkostninger, dog med de i afsnit 3 beskrevne modifikationer. Udmålingen af sagsomkostninger bør også i appelsager ske på den i afsnit 4 beskrevne måde.

Der er imidlertid et spørgsmål, som ikke kan opstå i første instans, nemlig hvordan der skal forholdes, hvis appelretten ophæver afgørelsen i tidligere instans og hjemviser sagen til fortsat behandling.

På den ene side kan man betragte appellantens som den vindende part, eftersom afgørelsen i tidligere instans blev tilsidesat. På den anden side kan det være, at appellantens (på ny) bliver tabende part under den fortsatte behandling, og så kan der argumenteres for, at appellantens også skal anses som tabende part med hensyn til appellen, der kan betragtes som blot et led i den samlede sagsbehandling. Det kan også forekomme, at begge parter har appelleret, således at

en ophævelse for så vidt ikke udpeger en vindende part, medmindre man da lægger vægt på, hvem der har påstået ophævelse, og der kun er én part, der har gjort det.

Retsplejerådet finder, at der ikke kan opstilles faste regler for, hvordan der skal forholdes med sagsomkostningerne i disse tilfælde, og at det derfor må bero på en konkret vurdering, om og i givet fald i hvilket omfang en part skal pålægges at betale sagsomkostninger til modparten. Det bemærkes, at retsafgiften for appelsagen efter Retsplejerådets forslag i disse tilfælde skal tilbagebetales (jf. *kapitel 6*, afsnit 2.4), og at parterne således helt fritages for denne udgift.

6.2. Omkostningerne i foregående instans(er)

Hvis appelretten i det hele stadfæster afgørelsen i foregående instans for så vidt angår sagens realitet, er der intet problem. Afgørelsen i foregående instans om sagsomkostninger kan ændres af appelretten, hvis der er grundlag herfor, men det har i så fald intet at gøre med udfaldet af sagens realitet under appellen.

Hvis appelretten ændrer afgørelsen i foregående instans for så vidt angår sagens realitet, ændres samtidig på, i hvilket omfang parterne har henholdsvis vundet og tabt.

Man kunne for så vidt vælge at betragte hver instans isoleret og lade afgørelsen om sagsomkostninger i foregående instans stå ved magt, uanset at appelretten nåede et andet resultat med hensyn til sagens realitet. Det er imidlertid ikke gældende ret.

Når en part taber en dispositiv civil sag i den foregående instans, men får medhold under appel, kan årsagen principielt søges i et eller flere af følgende forhold ved sagens behandling i den foregående instans:

- (1) Tilfældige omstændigheder med hensyn til sagens faktiske oplysning.
- (2) Partens tilrettelæggelse af sagen i faktisk og retlig henseende.
- (3) Rettens objektivt set forkerte afgørelse (bedømt ud fra sagens bevisligheder og parternes påstande og anbringender).

Endvidere er der en fjerde mulighed:

- (4) Ændret retstilstand. Der kan være tale om ny lovgivning eller ny retspraksis.

Efter gældende ret skal den, der i sidste ende taber sagen, betale de fulde omkostninger for alle instanser, og dette gælder uanset årsagen til, at afgørelsen faldt forskelligt ud i foregående instans og ved appel. Hvis sagens udfald i den foregående instans skyldes fejl af

grovere karakter fra den i sidste ende vindende parts side (en (lille) delmængde af nr. 2 ovenfor), må det dog antages, at parten må bære omkostningerne ved appellen, jf. herved retsplejelovens § 319.

Er der tale om "pligtstridig opførsel" hos den eller de dommere, der har afgjort sagen i foregående instans, kan dommerne pålægges at betale de heraf foranledigede omkostninger, jf. retsplejelovens § 322. Bestemmelsen ses ikke at have været anvendt i de sidste adskillige årtier, og det må antages, at der skal være tale om grov uagtsomhed fra en dommers side, før det kan komme på tale.

Retsplejerådet finder, at de beskrevne hovedprincipper bør videreføres. I almindelighed bør det være den i sidste ende tabende parts risiko, at sagen har måttet behandles i to eller tre instanser med de deraf følgende forøgede omkostninger. Skyldes det den i sidste ende vindende parts uforsvarlige forhold, at sagen ikke blev vundet i foregående instans, bør denne part dog bære omkostningerne ved appellen, jf. afsnit 4.4 ovenfor.

Retsplejerådet har ligesom Tvistemålsudvalget overvejet, i hvilket omfang staten (Domstolsstyrelsen) bør bære omkostningerne ved en appel, hvis appellen er nødvendiggjort af en fejl fra rettens side. Rådet har i den forbindelse særligt overvejet, om der bør indføres særlige regler i retsplejeloven om statens omkostningsansvar.

Retsplejerådet finder det ikke hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i, om en dommer subjektivt har begået en fejl, som Domstolsstyrelsen så hæfter for efter reglerne om principalansvar, jf. DL 3-19-2. Principalansvaret omfatter ganske vist også kumulerede fejl, hvor ingen enkeltperson kan bebrejdes noget, men hvor organisationen som sådan har handlet culpøst. Selv under hensyntagen hertil er culpaansvar imidlertid ikke egnet til i almindelighed at dække de situationer, hvor det offentlige bør bære omkostningerne ved en appel.

Dommerne og domstolene har – og bør også have – en sådan stilling, at det fremstår som noget ganske ekstraordinært at kræve erstatning under henvisning til, at en dommer eller en domstol har begået en culpøs fejl som led i sin judicielle virksomhed.

Formuerettens almindelige regler om erstatningsansvar uden for kontrakt, herunder om principalansvar, skal naturligvis fortsat gælde for dommerne og domstolene ligesom for alle andre. Man kan bare ikke forvente, at dette erstatningsansvar aktualiseres særligt ofte, og der er derfor efter Retsplejerådets opfattelse behov for at overveje særregler om statslig omkostningsdækning i visse særligt oplagte tilfælde.

Det gælder, hvor en sag må gå om, fordi en dommer er eller bliver inhabil, eller fordi en dommer dør under sagen. I disse tilfælde betaler Domstolsstyrelsen allerede i dag erstatning for merudgifterne ved, at sagen må gå om, og for disse og lignende tilfælde vil der således blot være tale om en lovfæstelse af en eksisterende administrativ praksis. En sådan regel må i sagens natur gælde både, når en afgørelse ophæves efter appel, og når inhabiliteten opdages, før der

er truffet afgørelse, men for eksempel efter at domsforhandlingen er begyndt, således at denne må gå om.

Til gengæld bør den praktisk lidet relevante bestemmelse i retsplejelovens § 322 om dommernes personlige ansvar for "pligtstridig opførsel" ophæves. Ophævelsen af bestemmelsen ændrer ikke de materielle regler om dommernes ansvar, da en dommer i de grove tilfælde, som er omfattet af § 322, fortsat vil være erstatningsansvarlig efter almindelige erstatningsregler. Ophævelsen af § 322 har derimod den processuelle konsekvens, at erstatningskravet i givet fald må rejses ved et selvstændigt søgsmål i første instans og ikke kan gøres gældende under appel af den sag, hvor dommeren påstås at have handlet pligtstridigt.

I samme forbindelse bør retsplejelovens § 1022 a om, at statens hæftelse er subsidiær, ophæves. Bestemmelsen, som naturligvis ikke er begrænset til dommere, er meget muligt fortrængt af erstatningsansvarslovens § 23 og påberåbes i hvert fald aldrig af det offentlige.

7. Afgørelsen om sagsomkostninger

Efter gældende ret indgår afgørelser om sagsomkostninger i dommen i alle sager, der slutes ved dom. I andre tilfælde afgøres spørgsmålet om sagsomkostninger ved beslutning, men afgørelsen træffes også i disse tilfælde i umiddelbar forbindelse med sagens slutning.

Den mulighed, der efter retsplejelovens § 320 er for at træffe særskilt afgørelse om sagsomkostningerne vedrørende en del af sagen, benyttes sjældent, og det forudsætter da også, at afgørelsen er uafhængig af hovedsagens udfald.

Retsplejerådet har overvejet, både om afgørelsen om sagsomkostninger i visse tilfælde bør udskydes til efter afgørelsen af sagens realitet (afsnit 7.1), og om afgørelser om sagsomkostninger i højere grad bør træffes under sagens gang (afsnit 7.2).

Retsplejerådet har endvidere overvejet spørgsmålet om høring af parterne (afsnit 7.3), om begrundelse af afgørelsen om sagsomkostninger (afsnit 7.4) og om aktindsigt (afsnit 7.5).

7.1. Udskydelse af afgørelsen om sagsomkostninger

I England havde man tidligere en temmelig skarp arbejdsdeling, hvor sagsomkostningerne udmåltes efterfølgende af en særlig *costs judge*. Dette er man imidlertid i almindelighed gået væk fra, blandt andet fordi de dommere, der træffer afgørelse om sagernes behandling, sjældent var sig bevidst, hvilke omkostningsmæssige conse-

kvenser deres afgørelser havde, eftersom de aldrig selv skulle udmåle sagsomkostninger.

Retsplejerådet finder, at beslutninger om sagsomkostninger fortsat skal træffes af de samme personer, som i øvrigt træffer afgørelse i sagen.

Retsplejerådet har i den forbindelse overvejet, om det vil være hensigtsmæssigt at adskille afgørelsen af, hvem der skal betale hvilke sagsomkostninger, fra den beløbsmæssige udmåling af sagsomkostningerne. Dette kendes fra EF-domstolen, hvor en afgørelse om sagsomkostninger for eksempel kan gå ud på, at sagsøgeren skal betale sine egne omkostninger og en tredjedel af sagsøgte, mens sagsøgte skal betale to tredjedel af sine egne omkostninger. Parterne forventes herefter selv ved indbyrdes aftale at sætte beløb på, men kan de ikke blive enige, kan spørgsmålet indbringes for EF-domstolen til afgørelse efter en særlig procedure.

Retsplejerådet finder imidlertid, at det vil gøre processen unødvendigt kompliceret, hvis en sådan opdeling mellem den abstrakte fordelingsafgørelse og den beløbsmæssige opgørelse gøres til almindelig regel. Det antages, at hvor der er et særligt behov, kan retten med hjemmel i retsplejelovens § 253 udskyde afgørelsen om sagsomkostninger til efter afgørelsen om hovedkravet (jf. Gomard, Civilprocessen, 5. udg. 2001, s. 583 note 2). Tilsvarende må også alene den beløbsmæssige opgørelse kunne udskydes, hvis der af særlige grunde er behov for det.

Retsplejerådet bemærker i den forbindelse, at reglen om, at sagsomkostninger ikke kan tilkendes skadesløst eller efter regning, bør videreføres, ligesom reglen fortsat ikke bør kunne fraviges ved aftale. Sagsomkostninger bør med andre ord fortsat tilkendes med et bestemt beløb, der udtrykkeligt fremgår af afgørelsen.

7.2. Afgørelser om sagsomkostninger under sagens gang

Retsplejerådet har overvejet spørgsmålet om særskilte afgørelser om sagsomkostninger under sagens gang. Rådet har for det første overvejet, om det vil være hensigtsmæssigt at træffe særskilte afgørelser om sagsomkostninger i forbindelse med behandlingen af parternes anmodninger og indsigelser af processuel karakter. Rådet har endvidere overvejet, om der er behov for, at retten i visse tilfælde kan give et forhåndstilsagn om, at udgifter vil kunne henregnes til sagsomkostningerne.

Omkostninger ved behandling af processuelle anmodninger og indsigelser

Med hensyn til processuelle afgørelser om bevisførelse og lignende

kan der argumenteres for, at en særskilt afgørelse om sagsomkostninger kan give parterne et incitament til at være mere opmærksomme på ikke at fremsætte ubegrundede anmodninger om bevisførelse og ikke ubegrundet at protestere mod fremsatte anmodninger om bevisførelse.

En part, hvis anmodning om eller indsigelse mod en given bevisførelse forkastes, skulle således kunne pålægges straks at betale sagsomkostninger til modparten for de udgifter, som er foranlediget af anmodningen eller indsigelsen, eksempelvis i form af retsmøder eller skriftveksling.

Fordelen ville ikke alene være den generelle adfærdsregulerende virkning i forhold til parternes anmodninger og indsigelser vedrørende procesførelsen, men også en mere nuanceret fordeling af sagens samlede omkostninger mellem parterne.

Forestiller man sig nemlig, at en part får fuldt ud medhold i sagens realitet, skal der ganske meget til, før man kun tilkender delvise sagsomkostninger med den begrundelse, at den vindende part har fordyret sagen ved at fremsætte ubegrundede processuelle anmodninger eller indsigelser.

En særskilt afgørelse om omkostningsspørgsmålet, mens forholdet er i frisk erindring, kan bøde herpå.

Der kan dog også fremføres en række indvendinger mod en sådan ordning.

For det første er der spørgsmålet, om sådanne særskilte afgørelser om sagsomkostninger skal kunne tvangsfuldbyrdes efter de almindelige regler, dvs. efter 14 dage, medmindre afgørelsen særskilt påkæres (for så vidt som der er adgang hertil).

Problemet med at tillade tvangsfuldbyrdelse (uden sikkerhedsstillelse) er, at den part, der skal betale, måske vinder sagen i sidste ende og får tilkendt et beløb hos modparten, uden at denne nødvendigvis kan betale. Det forekommer klart urimeligt, at en part tvinges til at betale et beløb i delsagsomkostninger, hvis det senere viser sig, at modparten skal betale et større beløb i samlede sagsomkostninger, men end ikke er i stand til at tilbagebetale det tidligere modtagne delbeløb.

Denne indvending er efter Retsplejerådets opfattelse så alvorlig, at der i almindelighed, dvs. uden for tilfælde af temmelig grove fejl fra den parts side, der pålægges at betale delsagsomkostninger, højst kan blive tale om at tillade tvangsfuldbyrdelse mod sikkerhedsstillelse.

En anden indvending er, at det processuelle spørgsmål, som en part har tabt, og som vedkommende pålægges at betale delsagsomkostninger for, under en anke kan afgøres anderledes. Som eksempel kan nævnes UfR 1998.16 H om edition i sagen om grundlovsmæssigheden af Danmarks EU-medlemsskab.

Dette svarer dog i virkeligheden ganske til, at en afgørelse om sagsomkostninger i første instans må forventes ændret af ankeretten,

hvis ankeretten kommer til et andet resultat vedrørende sagens realitet end førsteinstansen. Hvis der indføres regler om tilkendelse af delsagsomkostninger for enkelte procesafsnit, vil sådanne afgørelser kunne prøves og dermed eventuelt omgøres under anke af sagens realitet, jf. herved retsplejelovens § 368, stk. 4.

En tredje indvending er, at en ordning med afgørelser om delsagsomkostninger er et stift system, der tvinger til at betragte enkelte procesafsnit isoleret. Ofte hænger tingene sammen, og det vil være akavet at opdele sagsomkostningerne i mindre dele. Hertil kommer, at det bliver meget kompliceret at udvikle kriterier for udmålingen af delsagsomkostninger.

Sammenfattende finder Retsplejerådet, at der ikke i almindelighed bør fastsættes sagsomkostninger for enkelte procesafsnit. Fordelene ved en sådan ordning står ikke i mål med ulemperne navnlig i form af et både stift og kompliceret system. Fordelene ved ordningen er i det hele taget begrænsede, når der som nævnt i almindelighed ikke kan blive tale om at tvangsfuldbyrde afgørelsen om delsagsomkostninger, før den endelige afgørelse om sagsomkostninger kan tvangsfuldbyrdes. Dette gælder, selv om der bliver indført regler om betaling af rente af sagsomkostninger (jf. afsnit 8 nedenfor).

Retsplejerådet lægger vægt på, at de hensyn, der taler for afgørelser om delsagsomkostninger, indgår i rettens afgørelse om sagsomkostninger. Parterne bør således gøre retten opmærksom på, hvis der har været ubegrundede processkridt, som den vindende part ikke bør have dækket omkostningerne for og måske endog skal betale den tabende parts omkostninger ved. Retten bør i afgørelsen om sagsomkostninger tage stilling til det, som parterne har anført, medmindre det er åbenbart, at de pågældende processkridt ikke var ubegrundede.

Retsplejerådet finder endvidere, at der er grænser for, hvad reglerne om sagsomkostninger kan bære. Reglerne om sagsomkostninger skal medvirke til – og i hvert fald ikke modvirke – at civile retssager føres på en både forsvarlig og effektiv måde. Men hovedansvaret for, at retssager føres på en forsvarlig og effektiv måde, hviler dels på reglerne om sagsbehandlingen, dels på retssagens aktører, dvs. parter, advokater og dommere.

Retsplejerådet har i kapitel 8 og 9 i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I drøftet de almindelige regler om sagsbehandlingen i første instans. Rådets forslag har blandt andet til formål at bidrage til en mere effektiv sagsbehandling. Dette hensyn må også indgå i rådets senere overvejelser om sagsbehandlingen i ankesager og om specielle dele af sagsbehandlingen, herunder ikke mindst bevisførelsen.

Forhåndstilsagn om udgifters relevans

Retsplejerådet har overvejet behovet for, at retten under sagen giver en forhåndstilkendelsegivning med hensyn til sagsomkostninger, før

en part afholder udgifter. Der kan naturligvis ikke blive tale om, at retten på forhånd udtaler sig om, hvorvidt der er grundlag for helt eller delvis at fravige hovedprincippet om, at den tabende part betaler (fulde) sagsomkostninger til den vindende part. Spørgsmålet er imidlertid, om udgifter af en vis størrelse, som måske samtidig er lidt atypiske som sagsomkostninger betragtet, kunne forhåndsprøves af retten med hensyn til deres relevans for sagen.

Som eksempler kan nævnes udgifter til anden sagskyndig bistand end advokatbistand og større rejseudgifter. I sager, hvor en af parterne har fri proces, er det sædvanligt, at retten i givet fald giver forhåndstilsagn om, at sådanne udgifter dækkes af den fri proces, jf. som eksempel UfR 1999.1774 H om rejseudgifter.

I fri proces-tilfældene er et eventuelt fejlskøn fra rettens side i forbindelse med et sådant forhåndstilsagn "kun" til skade for statskassen.

Hvis retten forlods bindende afgør, at en vis udgift vil kunne dækkes som sagsomkostning, vil det derimod være den tabende part, der rammes af et eventuelt fejlskøn fra rettens side.

Retsplejerådet finder imidlertid, at der er et behov for sådanne forhåndsafgørelser navnlig med hensyn til udgifter til anden sagskyndig bistand end advokatbistand og med hensyn til betydelige rejseudgifter. Rådet finder endvidere, at sådanne forhåndsafgørelser under en række forudsætninger kan træffes på et fyldestgørende grundlag, allerede før udgiften afholdes, således at den tabende part ikke risikerer at skulle betale mere, end hvis der ikke forelå en forhåndsafgørelse.

En række forudsætninger må imidlertid være opfyldt. For det første er det klart, at forhåndsafgørelsen alene kan angå udgiftens relevans i forhold til sagens tvistepunkter og i forhold til sagsgenstandens værdi.

En forhåndsafgørelse om, at udgiften kan dækkes som sagsomkostning, siger således blot, at hvis en part får fuldt medhold og tillægges fulde sagsomkostninger, vil udgiften indgå i det beløb, som den tabende part skal betale i sagsomkostninger til den vindende part.

En forhåndsafgørelse om udgiftens relevans forhindrer således ikke, at en delvis vindende part kun tilkendes delvise sagsomkostninger, og heller ikke, at sagens omkostninger ophæves helt eller delvis efter reglerne herom, og dette gælder, uanset om en af parterne har fået fuldt medhold.

For det andet må det være op til retten at afgøre, om den har tilstrækkeligt grundlag for på forhånd at tage stilling til udgiftens relevans. Afgørelser om forhåndstilsagn bør være forbeholdt de tilfælde, hvor der er et særligt behov herfor. Det er en selvfølge, at modparten skal høres, før afgørelsen træffes.

Da forhåndstilsagnet gives, før udgiften er afholdt, bør afgørelsen i givet fald gå ud på, at udgifterne til det pågældende processkridt

kan henregnes til sagsomkostningerne indtil et nærmere angivet beløb. Dette svarer til praksis i fri proces-tilfældene, jf. som eksempel den nævnte UfR 1999.1774 H. Dette udelukker ikke, at retten ved den endelige afgørelse om sagsomkostninger anerkender udgifter til det pågældende processkridt med et højere beløb (jf. også straks nedenfor om negative forhåndstilsagn), men der vil blot ikke være noget forhåndstilsagn herom.

For det tredje er en negativ forhåndsafgørelse blot udtryk for, at retten ikke finder tilstrækkeligt grundlag for på forhånd at tilkende-give, at udgiften vil kunne dækkes som sagsomkostning. Det står altså i sådanne tilfælde retten frit for ved den endelige afgørelse om sagsomkostninger at medregne udgiften til sagsomkostningerne, i det omfang der efter de på det tidspunkt foreliggende oplysninger er grundlag herfor.

7.3. Høring af parterne

Efter gældende ret træffer retten bestemmelse om sagsomkostninger, selv om der ikke er nedlagt påstand herom, jf. retsplejelovens § 328. Dette er udtryk for en fravigelse af forhandlingsprincippet, som ellers gælder i dispositive civile sager, jf. retsplejelovens § 338. Det må dog antages, at hvis parten i en dispositiv sag *har* nedlagt en påstand angående sagsomkostninger, kan retten ikke tilkende parten mere end påstået.

Retsplejerådet finder, at retten fortsat skal kunne træffe afgørelse om sagsomkostninger, selv om der ikke er nedlagt påstand herom. Retsplejerådet understreger, at hvis der *er* nedlagt påstand om sagsomkostninger, kan der ikke tilkendes mere end påstået.

Retsplejerådet har imidlertid overvejet, om parterne i højere grad bør høres, før retten træffer afgørelse om sagsomkostninger. I dag er det i praksis formentlig sådan, at parterne selv forventes at gøre opmærksom på det, hvis de har særlige ønsker til omkostningsafgørelsen, men at retten på den anden side ikke nødvendigvis giver parterne lejlighed til at udtale sig, før retten af egen drift træffer en afgørelse, hvor omkostningerne for eksempel helt eller delvis ophæves.

Det forekommer umiddelbart at være rimeligt, hvis retten i alle tilfælde, hvor den er sindet af egen drift at træffe en afgørelse, hvor omkostningerne helt eller delvis ophæves, giver parterne lejlighed til at udtale sig om spørgsmålet. Det samme gælder, hvor retten er sindet af egen drift at afvise dækning for udgiftsposter, som den vindende part udtrykkeligt har angivet som sagsomkostning.

En høring i sådanne tilfælde kan imidlertid støde på den praktiske vanskelighed, at retten måske først efter sagens optagelse til dom bliver opmærksom på spørgsmålet. En høring af parterne på et så sent tidspunkt vil kunne forsinke afgørelsen, ikke mindst hvis der er tale

om en kollegial afgørelse.

På den anden side er det meget indgribende helt at ophæve omkostningerne, hvis en af parterne får fuldt eller næsten fuldt medhold, og spørgsmålet om en ophævelse af omkostningerne slet ikke har været rejst under sagen. Problemet er særligt stort i landsretten, hvor afgørelsen om sagsomkostninger ikke frit kan appelleres.

En løsning kunne være at lægge op til, at parterne i alle tilfælde udtaler sig om spørgsmålet om sagsomkostninger. En sådan løsning vil tilgodese både hensynet til, at parterne får lejlighed til at udtale sig om grundlaget for rettens afgørelse om sagsomkostninger, og hensynet til en praktisk afvikling af retssagen.

I sager, der afgøres efter mundtlig domsforhandling, vil parterne skulle fremføre deres synspunkter med hensyn til sagsomkostninger senest under domsforhandlingen.

I sager, hvor der træffes afgørelse vedrørende sagens realitet uden mundtlig domsforhandling, vil parterne skulle fremføre deres synspunkter med hensyn til sagsomkostninger senest i deres sidste skriftlige procedureindlæg.

I nogle tilfælde vil en part for bedst at varetage sine interesser være nødt til at udtale sig også om den situation, at parten ikke får medhold med hensyn til sagens realitet. Sådanne subsidiære anførsler er almindelige i civile retssager og bør ikke opfattes som noget særligt problem. Under alle omstændighederne er alternativerne – at parten ikke får lejlighed til at udtale sig, eller at udskyde afgørelsen om sagsomkostninger til efter retten har afsagt dom vedrørende sagens realitet – mindre attraktive (jf. om sidstnævnte mulighed afsnit 7.1 ovenfor).

I sager, der slttes på anden måde, vil parterne kunne fremsætte deres synspunkter skiftligt overfor retten.

Retsplejerådet foreslår på den baggrund, at parterne udtaler sig om sagsomkostningerne. Det vil ofte være naturligt, at parterne i den forbindelse fremlægger en egentlig opgørelse over de udgifter vedrørende retssagen, som efter deres opfattelse bør indgå i afgørelsen om sagsomkostninger. En almindelig praksis af dette indhold vil give retten et mere sikkert grundlag for afgørelsen om sagsomkostninger.

Som nævnt finder Retsplejerådet, at retten fortsat skal træffe afgørelse om sagsomkostninger, selv om der ikke er nedlagt påstand herom. En part vil således kunne få tilkendt sagsomkostninger, selv om parten ikke har udtalt sig om spørgsmålet eller ikke har fremlagt en opgørelse over sine udgifter i anledning af retssagen. Efter Retsplejerådets opfattelse er der ikke grund til at gå så vidt som i Norge, hvor sagsomkostninger i mundtligt forhandlede sager kun tilkendes, hvis parten har fremlagt en opgørelse over sine udgifter i anledning af retssagen.

I sager, som afgøres efter en mundtlig domsforhandling eller en skriftlig procedure, der træder i stedet herfor, vil den nye ordning

imidlertid klarlægge, at det er parternes ansvar at oplyse, hvilke særlige udgifter de har haft, og at udtale sig om, hvorvidt der er grundlag for at fravige de almindelige udgangspunkter for tilkendelse af sagsomkostninger. I mangel heraf vil retten således kunne træffe afgørelse om sagsomkostninger ud fra en generel målestok for sager af den pågældende karakter. En selvmøder skal naturligvis vejledes herom af retten.

I sager, der sluttet på anden måde, bør retten imidlertid efter omstændighederne særskilt høre parterne om sagsomkostninger. Det kan eksempelvis være relevant, hvor sagsøgeren hæver sagen, at anmode parterne om en udtalelse om spørgsmålet om sagsomkostninger. Fremkommer ingen udtalelse, kan retten træffe afgørelse på det foreliggende grundlag. Kontradiktionsprincippet tilsiger, at parterne skal have *lejlighed* til at udtale sig om grundlaget for afgørelsen, herunder afgørelsen om sagsomkostninger. Om parterne benytter sig af denne mulighed, er op til dem, idet selvmødere som nævnt skal vejledes af retten. Er parten repræsenteret af en advokat, vil det høre til advokatens opgaver at gøre retten opmærksom på forhold, som kan tale for, at sagsomkostninger udmåles til et andet beløb end sædvanligt.

7.4. Begrundelse af afgørelser om sagsomkostninger

Afgørelser om sagsomkostninger har ofte central betydning for parterne. Det er derfor vigtigt, at afgørelser om sagsomkostninger begrundes på en sådan måde, at parterne kan gennemskue, hvordan et tilkendt eller pålagt sagsomkostningsbeløb er fremkommet.

Nuværende praksis med hensyn til begrundelse af afgørelser om sagsomkostninger kan næppe siges fuldt ud at give parterne tilstrækkelig oplysning. Det er således ofte svært at se, hvilke udgiftsposter der er taget i betragtning, og det kan endog være svært at se, om det har været hensigten kun at tilkende delvise sagsomkostninger.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør der – også i begrundelsen – sondres mellem, at taberen ikke eller kun delvis skal betale sagsomkostninger til modparten, og at visse udgifter som ikke fornødne ikke erstattes, eller at visse udgifter betales af den part, der ved uforvarligt forhold har forårsaget dem.

En tilkendelse af sagsomkostninger "efter et samlet skøn", hvori indgår både forhold, der taler for helt eller delvis at ophæve sagsomkostningerne, og spørgsmål om udgifters nødvendighed, vil ikke udgøre en tilstrækkelig begrundelse.

Retsplejerådet forudsætter på den baggrund, at afgørelser om sagsomkostninger fremover i det mindste indeholder følgende oplysninger:

- Der skal gives en beløbsmæssig specifikation fordelt på (1) retsafgift, (2) passende beløb til dækning af udgift til advokatsalær og (3) øvrige udgifter.
- Det skal gives en konkret begrundelse, hvis den tabende part helt eller delvis fritages for at betale sagsomkostninger til den vindende part. Det vil således være utilstrækkeligt at angive, at sagsomkostningerne "efter omstændighederne" ophæves.
- Det skal angives udtrykkeligt, hvis visse udgifter anses unødvendige, og årsagen hertil skal oplyses, eller hvis visse påberåbte udgifter mv. i øvrigt ikke tages i betragtning som sagsomkostninger.

7.5. Aktindsigt

Retsplejerådet har i betænkning nr. 1427/2003 om reform af den civile retspleje II foreslået, at der indføres almindelig adgang til aktindsigt i domme og kendelser. Justitsministeren har den 8. oktober 2003 fremsat lovforslag på grundlag af betænkningen (lovforslag nr. L 23). Lovforslaget behandles i øjeblikket i Folketinget.

Retsplejerådet anfører i betænkning nr. 1427/2003, at der kan være afgørelser, som i dag træffes ved beslutning, men som ikke desto mindre har en sådan betydning, at de bør undergives aktindsigt i samme omfang som kendelser, og Retsplejerådet peger særligt på afgørelser om sagsomkostninger (jf. betænkningen s. 133-134).

Retsplejerådet finder, at der bør være adgang til aktindsigt i beslutninger om sagsomkostninger i civile sager i samme omfang, som der er adgang til aktindsigt i domme og kendelser i civile sager. Efter en vedtagelse af det nævnte lovforslag vil der imidlertid være forskel på adgangen til aktindsigt i domme og kendelser og adgangen til aktindsigt i beslutninger, herunder beslutninger om sagsomkostninger, idet adgangen til aktindsigt i domme og kendelser udvides væsentligt.

Såfremt det nævnte lovforslag vedtages, bør der derfor gennemføres en særlig regel om aktindsigt i beslutninger om sagsomkostninger i civile sager, således at alle afgørelser om sagsomkostninger i civile sager fortsat er undergivet samme regler om aktindsigt, hvad enten afgørelsen indgår i en dom eller er truffet ved kendelse eller beslutning.

8. Forrentning af sagsomkostninger

Efter de gældende regler forrentes tilkendte sagsomkostningsbeløb ikke.

De udgifter, som et tilkendt sagsomkostningsbeløb skal erstatte, vil i en række tilfælde være afholdt tidligere og eventuelt meget tidligere. Dette taler for at tilkende rente.

Et formaliseret system, hvor tilkendte sagsomkostningsbeløb i et vist omfang skal forrentes for perioder forud for rettens afgørelse om sagsomkostninger, vil imidlertid blive meget kompliceret.

For så vidt angår perioden indtil rettens afgørelse om sagsomkostninger foreslår Retsplejerådet derfor ingen ændringer. Rådet understreger, at retten efter anmodning fra en part kan og bør tillægge et skønsmæssigt fastsat beløb som godtgørelse for likviditetsbelastningen, hvis en part har haft meget betydelige udgifter lang tid før rettens afgørelse om tilkendelse af sagsomkostninger. Et sådant tillæg vil for eksempel ofte være på sin plads i sager, hvor der ved sagens anlæg er betalt et meget betydeligt beløb i retsafgift. Efter en gennemførelse af Retsplejerådets forslag om omlægning af retsafgifterne (jf. *kapitel 6*) bliver dette naturligvis mindre relevant.

Arbejdsgruppen om renteloven har i betænkning nr. 1161/1989 om renteloven givet udtryk for lignende synspunkter (s. 121).

En tilkendelse af et sådant beløb som godtgørelse for rentetab vil have en sådan ekstraordinær karakter, at det vil være op til den pågældende part at fremsætte krav herom. Der henvises i den forbindelse til afsnit 7.3 ovenfor om høring af parterne.

For så vidt angår perioden efter rettens afgørelse om sagsomkostninger bør der derimod betales rente. Da der ved rettens afgørelse om sagsomkostninger er fastslået en umiddelbar pligt til at betale et bestemt pengebeløb, bør der i tilfælde af manglende betaling svares rente med rentelovens morarentesats (dvs. referencesatsen med tillæg af 7 % p.a.).

Rente bør dog først svares fra fuldbyrdelsesfristens udløb. Betaling inden for fuldbyrdelsesfristen må anses for rettidig, og praktiske grunde taler også for, at der ikke skal beregnes og betales rente for nogle få dage eller uger. Fuldbyrdelsesfristen er 14 dage fra afgørelsens datering, medmindre andet er bestemt i afgørelsen, jf. retsplejelovent § 480, stk. 1 og 5.

Efter Retsplejerådets opfattelse bør appel af afgørelsen derimod ikke udskyde begyndelsestidspunktet for renteberegningen. Dette gælder, selv om appel sker inden fuldbyrdelsesfristens udløb, eller appelretten tillægger appellen opsættende virkning, således at afgørelsen foreløbig ikke kan tvangsfuldbyrdes.

Arbejdsgruppen om renteloven har i betænkning nr. 1161/1989 om renteloven givet udtryk for lignende synspunkter (s. 119-120), idet det blandt andet anføres, *at* den vindende part normalt har skullet afregne salær og udlæg til sin advokat allerede i forbindelse med afgørelsen i første instans, og *at* den foreslåede ordning vil modvirke appel alene med det formål at udskyde betalingsfristen for sagsomkostninger.

Der vil naturligvis kun skulle betales rente fra udløbet af fuldbyr-

delsesfristen i første instans (eller anden instans ved appel til tredje instans), i det omfang appelretten stadfæster afgørelsen om sagsomkostninger i foregående instans.

Forhøjer appelretten sagsomkostningsbeløbet, skal rente af forhøjelsen først betales fra udløbet af fuldbyrdelsesfristen for appelrettens afgørelse. Nedsætter appelretten sagsomkostningsbeløbet, skal der naturligvis kun betales rente af det nedsatte beløb, men stadig fra udløbet af fuldbyrdelsesfristen i foregående instans.

Disse regler om begyndelsestidspunktet for renteberegningen vil have størst betydning i tilfælde af anke af sagens realitet, hvor der kan gå lang tid mellem afgørelsen i første instans og afgørelsen i anden instans (eller mellem afgørelsen i anden instans og afgørelsen i tredje instans). En særskilt kære af afgørelsen om sagsomkostninger vil normalt kunne afgøres relativt hurtigt, således at der ikke er den store praktiske forskel på, om renten beregnes fra appelafgørelsen eller fra afgørelsen i foregående instans.

På trods af disse forskelle bør reglerne efter Retsplejerådets opfattelse udformes ens for anke og kære. Den eneste ulempe er, at der i nogle tilfælde skal beregnes og betales et relativt beskedent rentebeløb. Forskellige regler om anke og kære ville derimod dels komplicere reglerne, dels give mindre rimelige resultater i tilfælde, hvor et kæremål har været særligt langvarigt.

Hvis sagsomkostninger først tilkendes efter appel, hvad enten dette skyldes, at appelretten kommer til et andet resultat med hensyn til sagens realitet, eller at den foregående instans havde ophævet sagsomkostningerne, skal der først betales rente fra udløbet af fuldbyrdelsesfristen for appelrettens afgørelse.

Denne situation har en vis lighed med de ovenfor omtalte tilfælde, hvor en part lang tid før rettens afgørelse om sagsomkostninger har haft betydelige udgifter. Retten bør derfor også være opmærksom på, at der som led i afgørelsen om sagsomkostninger i fornødent omfang efter anmodning fra en part tilkendes et skønsmæssigt fastsat beløb til dækning af likviditetsbelastningen.

Arbejdsgruppen om renteloven har i betænkning nr. 1161/1989 om renteloven givet udtryk for lignende synspunkter (s. 120).

Som nævnt forudsætter det, at der er tale om store beløb og et længere tidsrum, og det vil være op til den pågældende part at fremsætte krav herom (jf. også afsnit 7.3 ovenfor om høring af parterne).

Retsplejerådet bemærker, at de foreslåede renteregler ikke får betydning for retternes tilkendelse af sagsomkostninger (bortset fra de nævnte særlige tilfælde, hvor der bør tages hensyn til en ekstraordinær likviditetsbelastning). Afgørelsen om sagsomkostninger behøver således ikke at anføre noget om renter. Ligesom det er almindeligt at angive, at fuldbyrdelsesfristen er 14 dage, selv om en sådan angivelse strengt taget er overflødig, vil det dog af hensyn til parterne være naturligt at angive i afgørelsen, at de tilkendte sagsomkostninger forrentes i overensstemmelse med rentelovens regler. Hvis en part har

gjort retten opmærksom på, at afgørelsen eventuelt vil skulle fuldbyrdes i udlandet, vil det endvidere være hensigtsmæssigt i afgørelsen at angive rentens begyndelsestidspunkt og rentesatsen, da dette letter en fuldbyrdelse i udlandet.

Bortset herfra får reglerne om betaling af rente af sagsomkostninger først betydning, når den part, der er pålagt sagsomkostninger, skal betale. I yderste konsekvens bliver det fogedretten, der ved en eventuel tvangsfuldbyrdelse af afgørelsen om sagsomkostninger må efterprøve fordringshaverens opgørelse af rentekravet.

9. Sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger

Efter gældende ret kan parter med hjemting i Danmark ikke afkræves sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger.

De gældende regler om sikkerhedsstillelse for udenlandske sagsøgere, der ikke er fritaget i kraft af EU-retlige, EØS-retlige eller andre traktatretlige regler, er nærmere beskrevet i *kapitel 4*, afsnit 2.3.6.

Retsplejerådet finder, at reglerne om udenlandske sagsøgers sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger bør udformes på en klarere og mere overskuelig måde.

Retsplejerådet finder endvidere, at der skal være mulighed for at fritage for sikkerhedsstillelse, når særlige grunde taler for det. Det kunne efter omstændighederne være, når sagsøgeren har aktiver her i landet.

Retsplejerådet har omvendt overvejet, om retten på sagsøgtes begæring skal kunne pålægge en dansk sagsøger at stille sikkerhed for sagsomkostninger, når særlige grunde taler for det. En sådan regel ville også gælde for de fritagne udenlandske sagsøgere, idet disse efter de traktatretlige regler alene har krav på ligebehandling med danske sagsøgere. (EU-rettens effektivitetskrav går dog principielt videre end til ligebehandling, men som nærmere beskrevet nedenfor kan der under alle omstændigheder ikke blive tale om at stille et krav om sikkerhedsstillelse, hvis det på urimelig måde afskærer nogen fra at indbringe en sag for domstolene).

Formålet med at kræve sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger er naturligvis at sikre den vindende part, der mod sin vilje (dvs. som sagsøgt eller appelindstævnt) inddrages i en retssag, at de tilkendte sagsomkostninger faktisk betales.

Problemet er, at netop i de tilfælde, hvor der (i indenlandske sager) kan være størst behov for sikkerhedsstillelse, vil sagsøgeren også have sværest ved at opfylde kravet. Behovet vil nemlig være størst, når sagsøgerens økonomi er dårlig, men netop sådanne sagsøgere vil også have svært ved at stille den krævede sikkerhed for

sagsomkostninger.

Regler om sikkerhedsstillelse, der er begrundet i sagsøgerens dårlige økonomi (og ikke – som med de udenlandske sagsøgere – i retlige eller faktiske hindringer for tvangsfuldbyrdelse af en dansk afgørelse om sagsomkostninger i udlandet), risikerer derfor let at virke som en efter omstændighederne uoverstigelig barriere for sagsanlæg eller anke.

Krav om sikkerhedsstillelse tjener et legitimt formål, nemlig sikring af sagsøgte's interesse i effektiv betaling af tilkendte sagsomkostninger. Spørgsmålet er imidlertid, om byrden for den uformuende sagsøger står i rimeligt forhold til dette hensyn til sagsøgte, eller med andre ord om kravet om sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger er proportionalt.

Retsplejerådet finder det på den baggrund tvivlsomt, om det vil være hensigtsmæssigt at indføre en generel regel om, at retten på sagsøgte's begæring kan forlange, at sagsøger stiller sikkerhed for de sagsomkostninger, som sagsøgeren måtte blive pålagt.

En sådan regel ville nemlig principielt kunne påberåbes af sagsøgte i enhver sag, hvorefter retten meget konkret måtte prøve nødvendighed og proportionaliteten af et krav om sikkerhedsstillelse, blandt andet set i lyset af Den Europæiske Menneskeretskonventions artikel 6 (jf. herved *kapitel 2*, afsnit 3.2).

Selv om domstolene utvivlsomt med tiden ville kunne opbygge en rutine i behandlingen af sådanne begæringer, er det efter Retsplejerådets opfattelse tvivlsomt, om det dermed forbundne arbejde for retsvæsenet som helhed vil stå mål med de relativt beskedne fordele for de sagsøgte i det formodentligt mindre antal sager, hvor et krav om sikkerhedsstillelse vil være både nødvendigt og proportionalt.

For åbenbart ugrundede søgsmål gælder, at retten i kraft af sin formelle procesledelse har mulighed for at sikre en særlig koncentreret behandling, således at omkostningerne begrænses, jf. nærmere *kapitel 8*, afsnit 3.6, i Retsplejerådets betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I.

For åbenbart ugrundede søgsmål gælder i øvrigt også, at der jævnlige vil være grund til, at sagsomkostningerne til den vindende part udmåles højere end normalt, fordi den tabende part ofte vil have handlet uforsvarligt i forbindelse med søgsmålet (jf. nærmere afsnit 4.4). Tilkendelse af et højere beløb i sagsomkostninger hjælper dog ikke den vindende part, hvis beløbet er uerholdeligt.

I ankesager vil at krav om sikkerhedsstillelse byde på færre betæneligheder, eftersom parterne på det tidspunkt har fået en fuldstændig domstolsbehandling i én instans. Den Europæiske Menneskeretskonventions krav til en retfærdig rettergang gælder imidlertid også for ankesager, og Retsplejerådet finder, at det ikke vil være hensigtsmæssigt at indføre særlige regler om sikkerhedsstillelse for sagsomkostninger i ankesager. Der er allerede hjemmel til efter omstændighederne at træffe bestemmelse om fuldbyrdelse af den indan-

kede dom (og af særskilte afgørelser om sagsomkostninger), selv om dommen er anket inden fuldbyrdelsesfristens udløb, jf. retsplejelovens § 480, stk. 2, og § 486, stk. 2.

Endelig er der det generelle problem med regler om sikkerhedsstillelse, der blandt andet bygger på udsigten til, at sagsøgeren får medhold, at der vil være tale om en form for forhåndsprøvelse af den tvist, som retten senere skal tage stilling til ved afgørelsen af sagens realitet.

Retsplejerådet stiller på den baggrund ikke forslag om, at indenlandske sagsøgere og sagsøgere, der på traktatretligt grundlag har krav på ligestilling med indenlandske sagsøgere, skal kunne pålægges at stille sikkerhed for sagsomkostninger.

10. Sammenfatning

Spørgsmålet om sagsomkostninger er helt centralt. Retsplejerådet har i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I påpeget, at det ved udformningen af retsplejereglerne er særligt vigtigt at have følgende forhold for øje (s. 84):

- Domstolene skal være tilgængelige som tvistløsningsorgan.
- Tvistløsningen skal være forsvarlig med henblik på materielt rigtige afgørelser.
- Tvister for domstolene skal kunne løses inden for rimelig tid.
- Omkostningerne skal være acceptable for parterne og samfundet.

Reglerne om sagsomkostninger har direkte og afgørende betydning for to af disse forhold, nemlig tilgængeligheden og de samlede omkostninger for parterne og samfundet, og har samtidig indirekte betydning for de to andre forhold.

Spørgsmålet om sagsomkostninger er samtidig et meget vanskeligt spørgsmål, fordi en række modstående hensyn gør sig gældende. Endvidere opløser spørgsmålet om sagsomkostninger sig i en række delspørgsmål, og det må erkendes, at sagsomkostninger er et område, hvor der i særlig grad kan være et skisma mellem på den ene side overskuelige, lettilgængelige og forudsigelige regler og på den anden side rimelige resultater i den mangfoldighed af konkrete situationer, som opstår i praksis.

Retsplejerådet har valgt at foretage en grundig og detaljeret gennemgang af hele området, blandt andet fordi spørgsmålet om sagsomkostninger reelt ikke har været genstand for principielle overvejelser siden retsplejelovens vedtagelse i 1916.

Retsplejerådet foreslår på grundlag af sine overvejelser en ny samlet regulering af hele spørgsmålet om sagsomkostninger, der i

vidt omfang viderefører kendte principper, men samtidig er udtryk for justeringer på en række punkter.

Et forslag skal særligt fremhæves. Retsplejerådet foreslår en langt større *gennemsigtighed* med hensyn til afgørelser om sagsomkostninger. Parterne skal i højere grad inddrages, før afgørelsen træffes, og afgørelsen skal begrundes bedre.

Efter Retsplejerådets opfattelse er en sådan åbenhed om afgørelserne helt nødvendig for, at parter i civile retssager og befolkningen i almindelighed forstår og accepterer de afgørelser, som domstolene træffer. Som Retsplejerådet har påpeget i betænkning nr. 1401/2001 om reform af den civile retspleje I, er det for et retssamfund af afgørende vigtighed, at domstolene nyder almindelig tillid (s. 83).

Gennemsigtigheden vil medføre, at parterne umiddelbart vil kunne se, at den vindende part får tilkendt et beløb svarende til sine *faktiske udgifter bortset fra udgift til advokatsalær*, eller alternativt vil det være nærmere begrundet, hvorfor dette ikke er tilfældet.

Gennemsigtigheden betyder også, at parterne umiddelbart kan se, *hvilket beløb der er tilkendt til dækning af udgift til advokatsalær*.

De nævnte grundprincipper – fuld dækning af andre udgifter end udgift til advokatsalær, passende dækning af udgift til advokatsalær og fuld gennemsigtighed – er efter Retsplejerådets opfattelse nødvendige og tilstrækkelige til at sikre, at reglerne om sagsomkostninger og anvendelsen af dem i praksis er såvel forståelige som acceptable for parter i civile retssager og for befolkningen i almindelighed.